

**M.J. Voskuilen
C.M. van Elk**

Publ. No. 2.191

**MOTIEVEN VAN GLASTUINDERS VOOR VESTIGING
IN DE REGIO AALSMEER**

SIGN: L26-2.191
EX. NO: A
MLV: 9011517

Februari 1990

**Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek**

516552

REFERAAT

MOTIEVEN VAN GLASTUINDERS VOOR VESTIGING IN DE REGIO AALSMEER

Voskuilen, M.J. en C.M. van Elk

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1990

Publikatie 2.191

ISBN 90-5242-057-2

61 p., tab., bijl.

Onderzoek naar de factoren die een rol spelen bij de keuze van glastuinders voor een vestigingsplaats van hun bedrijf. Er zijn twee groepen onderscheiden: nieuwvestigers in de regio Aalsmeer en tuinders uit Sloten die zijn uitgekocht door de gemeente Amsterdam. Een aantal van hen is in de regio Aalsmeer opnieuw gestart, de overigen zijn elders in het land gevestigd. De belangrijkste factor om te kiezen voor een vestigingsplaats in de regio Aalsmeer is de bereikbaarheid van de veiling.

Voor de gemeenten Aalsmeer, Amstelveen, Haarlemmermeer en Uithoorn, samen de regio Aalsmeer vormend, is verder de planologische ruimte bepaald voor nieuwe glastuinbouwbedrijven. Aan het einde van 1989 was deze ruimte ongeveer 270 ha. Tot slot is er aandacht voor de rol van de overheid bij nieuwvestiging.

Glastuinbouw/Vestigingsfactoren/Aalsmeer/Amstelveen/Haarlemmermeer/Uithoorn/Sloten/Ruimte/Nieuwvestiging/Centrumfunctie

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Voskuilen, M.J.

Motieven van glastuinders voor vestiging in de regio

Aalsmeer / M.J. Voskuilen. - Den Haag :

Landbouw-Economisch Instituut. - Ill., tab. - (Publikatie

/ Landbouw-Economisch Instituut ; no. 2.191)

ISBN 90-5242-057-2

SISO 637.2 UDC 658.21:635-154.4(492*1430) NUGI 835

Trefw.: glastuinbouw.

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	5
SAMENVATTING	7
1. INLEIDING	11
1.1 Achtergrond en doel	11
1.2 Onderzoeksvragen	12
1.3 Wijze van onderzoek	13
1.4 Opbouw van het rapport	15
2. HET VESTIGINGSPATROON	16
2.1 Inleiding	16
2.2 Vestigingen in de regio Aalsmeer	16
2.3 Vestigingen vanuit Sloten	18
3. VESTIGINGSMOTIEVEN	20
3.1 Inleiding	20
3.2 Reden voor nieuwvestiging	20
3.3 Inspraak en advisering	22
3.4 Keuze van de locatie	23
3.4.1 Inleiding	23
3.4.2 Vestigingen in de regio Aalsmeer	24
3.4.3 Vestigingen vanuit Sloten	27
3.5 Alternatieve vestigingsplaatsen	30
3.5.1 Nieuwvestigers in de regio Aalsmeer	31
3.5.2 Tuinders uit Sloten	32
3.6 Conclusies over 3.4 en 3.5	35
3.7 Evaluatie van de keuze	35
3.8 Rol van de overheid	36
4. HET NIEUWE EN HET OUDE BEDRIJF	37
4.1 Inleiding	37
4.2 Bedrijfstype	37
4.3 Ondernemingsvorm	38
4.4 Arbeidsbezetting	38
4.5 Kavelbreedte en -grootte	39
4.6 Oppervlakte, aantal en leeftijd van de glasopstanden	40
4.7 Substraatteelt, gietwater en procescomputers	41
4.8 Bedrijfstechnische situatie op het oude bedrijf	42
4.9 Afstand tot de veiling	42
4.10 Filiaalbedrijven en overige bedrijven	43
4.11 Conclusies	43

INHOUD (vervolg)

	Blz.
5. VESTIGINGSRUIMTE	45
5.1 Inleiding	45
5.2 Aalsmeer	49
5.3 Amstelveen	50
5.4 Uithoorn	51
5.5 Haarlemmermeer	51
5.6 Vestigingsruimte totaal	52
6. CONCLUSIES	55
LITERATUUR	60
BIJLAGE VESTIGINGSFACTOREN	61

Woord vooraf

Een belangrijk probleem in glastuinbouwcentra is het gebrek aan ruimte. Vooral in tijden van economische groei treedt dit centrumnadeel op de voorgrond. De Rijksoverheid is van mening dat in en rond een centrum mogelijkheden moeten worden opgehouden voor modernisering en nieuwvestiging van glastuinbouwbedrijven, om een modern produktiegebied in de buurt van de veiling te behouden.

In de regio Aalsmeer is duidelijk sprake van een centrum voor de glastuinbouw. Om meer inzicht te krijgen in de nog aanwezige ruimte voor nieuwvestiging in dit gebied en in de rol die de overheid hierin zou moeten spelen, hebben de Stichting ter Verbetering van de Agrarische Structuur in Noord-Holland en de Provincie Noord-Holland het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek laten verrichten.

Het onderzoek is begeleid door ir. R.J. van Mechelen en ing. J.J.F. Klijnstra, beiden van de Dienst Ruimte en Groen van de Provincie Noord-Holland.

Een belangrijk deel van het onderzoek rust op de vraaggesprekken die in mei en juni 1989 zijn gevoerd met nieuwgevestigde tuinders. Naar hen gaat in het bijzonder onze dank uit voor hun onmisbare medewerking.

De directeur,

J. de Veer

Den Haag, februari 1990

Samenvatting

Doel, onderzoeksvragen en methode

De regio Aalsmeer vormt een belangrijk centrum voor de glastuinbouw. Naast de veiling en de concentratie van een groot aantal glastuinbouwbedrijven zijn alle voorzieningen op het gebied van onderwijs, voorlichting, toelevering en het verlenen van diensten aanwezig. In het algemeen vindt de Rijksoverheid dat in en rond een belangrijk centrum modernisering en nieuwvestiging moet kunnen plaatsvinden. Doel van het onderzoek is na te gaan of er zonder de steun van de overheid voldoende mogelijkheden zijn voor nieuwvestiging van glastuinders in de regio Aalsmeer (gemeenten Aalsmeer, Amstelveen, Haarlemmermeer en Uithoorn). Daartoe zouden de volgende vragen moeten worden beantwoord:

- Hoe groot is de planologische ruimte voor nieuwe glastuinbouwbedrijven in het gebied?
- Op grond waarvan kiezen tuinders een vestigingsplaats?
- Zijn die vestigingsfactoren door de overheid te beïnvloeden?

De opdracht voor dit onderzoek is verleend door de Stichting ter Verbetering van de Agrarische Structuur (STIVAS) in Noord-Holland en de Provincie Noord-Holland.

Voor het achterhalen van de vestigingsfactoren zijn twee groepen tuinders onderscheiden: tuinders die na 1982 een nieuw bedrijf hebben opgericht in de regio Aalsmeer en tuinders uit Sloten die na uitkoop van het bedrijf voor stadsuitbreiding van Amsterdam elders een bedrijf zijn begonnen. Een deel van de Slotense tuinders heeft zich in de regio Aalsmeer gevestigd. Met 62 van de 66 tuinders die voor het onderzoek in aanmerking kwamen, zijn in mei en juni 1989 vraaggelassen gevoerd.

Aan de hand van een lijst met mogelijke vestigingsfactoren is gevraagd welke factoren een rol speelden bij de keuze van de huidige vestigingsplaats. De vijf belangrijkste factoren zijn door de tuinders in volgorde van belangrijkheid gezet. Vervolgens zijn hieraan punten toegekend: vijf punten voor factor nummer één, vier voor de tweede, etc. Sommering levert de puntenscores voor de verschillende factoren.

Nieuwvestigers in de regio Aalsmeer, uitgezonderd tuinders uit Sloten

Van 1983 tot de tweede helft van 1989 zijn er in de regio Aalsmeer 50 nieuwe glastuinbouwbedrijven gesticht, waarvan er 16 zijn opgezet door tuinders uit Sloten. De volgende gegevens hebben betrekking op de overige 34 bedrijven. Op vier daarvan is het bedrijfshoofd voor het eerst zelfstandig tuinder. Negen bedrijven zijn opgericht als filiaal. De overige bedrijven zijn gesticht

door tuinders die elders een bedrijf achterlieten. "Elders" betekent in hoofdzaak dezelfde regio of een aangrenzende gemeente. Slechts drie bedrijven zijn over grotere afstand verplaatst. De reden voor bedrijfsverplaatsing is meestal gebrek aan uitbreidingsmogelijkheden en/of ongunstige bedrijfsomstandigheden (bijvoorbeeld een te smalle kavel). Eén op de vijf bedrijfsverplaatsters zag betere mogelijkheden op de nieuwe vestigingsplaats.

De vijf belangrijkste factoren die ten grondslag lagen aan de keus voor een locatie in de regio Aalsmeer zijn (tussen haakjes de puntenscore):

1. Bereikbaarheid van de veiling (71);
2. Bodemgesteldheid (60);
3. Breedte van de kavel (58);
4. Grootte van de kavel (52);
5. Beschikbaarheid grond voor uitbreiding (49).

De factoren 2, 3 en 4 vallen in de categorie produktie-omstandigheden, die dus veruit het meeste gewicht in de schaal legt. Een vestigingsplaats met de goede produktie-omstandigheden dient echter wel in de nabijheid van de veiling te liggen. Deze laatste factor valt in de categorie centrumfactoren. Andere factoren die hieronder vallen speelden een ondergeschikte rol. Zo kon bijvoorbeeld aan "aanwezigheid studieclubs" geen enkel punt worden toegekend.

Voor de tuinders die een filiaal oprichtten, is de afstand tot het moederbedrijf van grote betekenis.

De bedrijfstechnische omstandigheden zijn sterk verbeterd na de bedrijfswisseling. De tuinders beschikken gemiddeld over een kavel van 100 bij 200 meter waarvan ongeveer de helft bedekt is met glas, zodat er nog ruime uitbreidingsmogelijkheden zijn.

Tuinders uit Sloten gevestigd in de regio Aalsmeer

Rond 1986 hebben 32 tuinders zich vanuit Sloten in een andere plaats gevestigd. Ze zijn uitgekocht door de gemeente Amsterdam, die in het gebied woningen zal laten bouwen.

Achttien tuinders uit Sloten vonden een vestigingsplaats in de regio Aalsmeer. Zestien bouwden een nieuw bedrijf en twee namen een bestaand bedrijf over. De top vijf van de factoren op grond waarvan ze voor dit gebied kozen, ziet er als volgt uit (tussen haakjes de puntenscore):

1. Bereikbaarheid van de veiling (45);
 2. Afstand tot oude woonplaats (32);
 3. Woonomgeving/woonklimaat (30);
 4. Bodemgesteldheid (27);
 5. Grondprijs (17);
- Breedte van de kavel (17).

Evenals voor de overige nieuwvestigers in de regio Aalsmeer staat voor deze tuinders de bereikbaarheid van de veiling het

hoogst genoteerd. De "afstand tot oude woonplaats" en de "woon-omgeving/woonklimaat" vallen in de categorie sociale factoren. Deze categorie is het belangrijkste in de keuze van de vestigingsplaats. Daarna volgen de centrumfactoren en de produktie-omstandigheden. Het verschil tussen deze twee categorieën is klein.

Ook de meeste tuinders uit Sloten die in de regio Aalsmeer zijn gevestigd, hebben hun bedrijf aan de huidige eisen kunnen aanpassen. Een aantal oudere tuinders uit Sloten heeft het nieuwe bedrijf bewust beperkt van opzet gehouden.

Tuinders uit Sloten elders gevestigd

Een groep van 14 tuinders heeft na uitkoop het bedrijf buiten de regio Aalsmeer voortgezet. Negen tuinders zijn als pioniers gestart in het nieuwe tuinbouwgebied "Buitenvaart" in de gemeente Almere.

De top vijf van de factoren voor de locatiekeuze van deze 14 tuinders is als volgt samengesteld (tussen haakjes de punten-score):

1. Bodemgesteldheid (46);
 2. Breedte van de kavel (28);
 3. Grondprijs (26);
 4. Afstand tot oude woonplaats (14);
 5. Bereikbaarheid van de veiling (13);
- Aanwezigheid collega's uit gebied van herkomst (13).

De bodemgesteldheid staat afgetekend bovenaan. Vooral de tuinders uit Almere zetten deze factor hoog op hun prioriteitenlijstje. Dit ligt voor de hand, omdat ze bijna allemaal in de grond telen. De als tweede en derde genoteerde factoren laten zich ook eenvoudig verklaren. Zo bedraagt de grondprijs in de gekozen locatie ongeveer de helft van die in de regio Aalsmeer.

Opvallend is wel dat "afstand tot oude woonplaats" en "bereikbaarheid van de veiling" in de top vijf voorkomen. Afstand is blijkbaar een relatief begrip. De tuinders in Almere wonen ongeveer op een afstand van 50 km van hun oude woonplaats, die via goede verbindingen vanuit hun nieuwe vestigingsplaats is te bereiken.

Alle tuinders die buiten de regio Aalsmeer zijn gevestigd, maken gebruik van collectief vervoer, waarover men erg tevreden is. De "bereikbaarheid van de veiling" als locatiefactor is dan ook van minder belang.

De keuze van een groep tuinders voor een bedrijfsplaats in Almere is door een samenloop van omstandigheden tot stand gekomen. Hun voorkeur ging in eerste instantie uit naar een plek in de gemeente Aalsmeer (Schinkelpolder). Onzekerheid over de voortgang van dit project, en andere nadelen die na verloop van tijd naar voren kwamen, maakten Almere tot een steeds serieuzere kandidaat. Uiteindelijk werd de stap om zich hier te vestigen gezamenlijk gezet. Het niet van de grond komen van het project in de

Schinkelpolder wordt toegeschreven aan de "slechte medewerking van de gemeente".

Planologische ruimte voor de glastuinbouw

Aan het einde van 1989 was in de vier gemeenten op basis van vastgestelde bestemmingsplannen ongeveer 470 ha beschikbaar voor nieuwe glastuinbouwbedrijven. De beperkingen die onder andere voortvloeien uit het provinciaal beleid, waaronder het beleid op het terrein van geluidhinder, reduceren deze oppervlakte tot circa 270 ha. Voor nieuwvestiging is uitgegaan van een bruto-ruimte behoefte van 2,5 ha per bedrijf. Er zouden dan 100 bedrijven een plek kunnen krijgen op het nu beschikbare areaal. Bij een gemiddeld aantal stichtingen van zes à zeven per jaar, zou er de eerste vijftien jaar nog voldoende planologische ruimte zijn, waarvoor dan wel het achterland ontsloten moet worden. Uitsluitend vestiging langs bestaande wegen, betekent dat de ruimte nog bijna voor tien jaar toereikend is. Of de grond ook verwerfbaar is, is een andere vraag.

Om de planologische ruimte zo efficiënt mogelijk te gebruiken, zou de overheid projectvestiging moeten stimuleren. Zij zou zorg moeten dragen voor de aanleg van de infrastructuur en de benodigde vergunningen. Zij zou bijvoorbeeld ook tuinders die zich nieuw willen vestigen samen kunnen brengen om gezamenlijk een project tot stand te brengen. De aankoop van grond en de verdere detaillinrichting kunnen wellicht beter overgelaten worden aan de tuinders of aan een particuliere projectontwikkelaar.

Maar de belangrijkste opdracht voor de overheden bij nieuwvestiging is te zorgen voor duidelijkheid en een snelle afhandeling van aangevraagde vergunningen.

1. Inleiding

1.1 Achtergrond en doel

De tuinbouwcentra, zoals het Westland en Aalsmeer en omgeving, zijn voorbeelden van agribusiness-complexen. Onder agribusiness verstaat men in dit geval het geheel van toeleveranciers van grond- en hulpstoffen en produktiemiddelen alsmede de glastuinbouw en de bedrijven en instellingen die de tuinbouwprodukten bewerken, verwerken of verhandelen. Door de intensieve relaties tussen de glastuinbouw en de secundaire, tertiaire en kwartaire activiteiten ontstaat een min of meer zelfstandige eenheid: het agribusiness-complex (Cardol, 1983).

De ruimtelijke concentratie van glastuinbouwbedrijven met aanverwante activiteiten (=geografisch glastuinbouwcomplex) biedt de betreffende bedrijven voor- en nadelen. Dit vat men onder de term agglomeratie-effecten. Voordelen zijn onder andere veel directe contacten met collega's (bijvoorbeeld in studieclubs), samenwerking, snelle verspreiding innovaties (innovatiediffusie), aanwezigheid onderzoek, voorlichting en andere diensten. De voordelen in de grotere centra laten zich vertalen in betere financiële resultaten. Dit ligt niet aan de kosten: deze zijn per vierkante meter glas niet gebonden aan de plaats van vestiging. De verschillen komen hoofdzakelijk tot stand door hogere fysieke opbrengsten in de grotere centra. De verschillen in bedrijfsuitkomsten worden niet voldoende verklaard door technische en economische factoren. Van belang zijn ook de menselijke factoren ('the human factor'). Daarvan is echter nog weinig bekend (Verhaegh, 1987).

Er kleven ook nadelen aan de aanwezigheid van veel glastuinbouwbedrijven in een relatief klein gebied. De kosten en inspanningen voor het verkrijgen van grond en arbeid nemen toe. In de kern van een centrum treedt veelal verslechtering op van de structuur van de tuinbouwbedrijven.

Over het algemeen wordt er nog steeds van uitgegaan dat de voordelen van vestiging in een centrum zwaarder wegen dan de nadelen.

In de regio Aalsmeer is duidelijk sprake van een centrum voor de glastuinbouw. Naast de veiling en de concentratie van glastuinbouwbedrijven zijn alle voorzieningen op het gebied van onderwijs, voorlichting, toelevering en afname van produkten in dit centrum aanwezig. Hoewel de bedrijven die snijbloemen en potplanten aan de veiling afleveren in een zeer wijde omgeving rond de veiling zijn gevestigd, wordt het van belang geacht dat ook in de nabije omgeving van Aalsmeer een modern produktiegebied aanwezig blijft om zo te kunnen profiteren van de al eerder genoemde centrumvoordelen.

Hiervoor is het onder meer nodig dat er voldoende mogelijkheden zijn voor nieuwvestiging van tuinbouwbedrijven in en rond Aalsmeer. In het algemeen staat de Rijksoverheid geen actief projectvestigingsbeleid in de glastuinbouw voor. Wel wordt ervan uitgegaan dat in en rond een belangrijk centrum nieuwvestiging moet kunnen plaatsvinden.

In het kader van de Regeling Reconstructie Oude Glastuinbouwgebieden (RROG) is een reconstructieplan voor het glastuinbouwgebied Aalsmeer opgesteld. Op basis van deze regeling bestaan er subsidiemogelijkheden voor verbetering van de bedrijfsstructuur, zoals aanpassing van de kavelvorm en bedrijfsverplaatsing. Verder is de Stichting ter Verbetering van de Agrarische Structuur (STIVAS) in het gebied actief met het projectmatig ontwikkelen van glastuinbouwvestigingen. De grondverwerving door de STIVAS staat vanwege de hoge kosten en de grote risico's ter discussie.

Het is nu de vraag of de (provinciale) overheid of STIVAS zich nog verder moet bezighouden met de een of andere vorm van structuurbeleid in het glastuinbouwgebied Aalsmeer. Daarom heeft de Stichting ter Verbetering van de Agrarische Structuur in Noord-Holland (de provinciaal overkoepelende stichting over zeven regionale autonome stichtingen waaronder de STIVAS "De Meerlanden -Amstelland") het Landbouw-Economisch Instituut verzocht een onderzoek te verrichten.

Het doel van het onderzoek is na te gaan welke mogelijkheden, al dan niet met overheidsingrijpen, aanwezig zijn voor nieuwvestiging van glastuinders in en rond Aalsmeer.

Onder nieuwvestiging wordt verstaan het oprichten van een glastuinbouwbedrijf, dat wil zeggen de bouw van bedrijfsgebouwen, kassen en eventueel een bedrijfswoning op grond die niet in gebruik was voor glastuinbouw. Het stichten van een tweede (filiaal- of dochter-) bedrijf valt dus ook onder nieuwvestiging.

Een glastuinder is een ondernemer met een bedrijf waarop de glastuinbouw de belangrijkste produktietak is.

Voor de uitvoering van de studie is onder "in en rond Aalsmeer" verstaan de vier gemeenten Aalsmeer, Amstelveen, Haarlemmermeer en Uithoorn. Andere termen die in het rapport zijn gebruikt voor hetzelfde gebied: de regio Aalsmeer, in de omgeving van Aalsmeer en Aalsmeer en omgeving. De kleinere glaskernen in de Zuidhollandse Venen (met name Ter Aar en Roelofarendsveen) bevinden zich momenteel binnen de sfeer van het bloemencentrum groot Aalsmeer (Post e.a., 1987). Gezien hun ligging in een andere provincie (Zuid-Holland) zijn ze buiten het onderzoek gelaten.

1.2 Onderzoeksvragen

Het ruimtelijk beleid van de provincie en de gemeenten is vastgelegd in streek- en bestemmingsplannen. Daarin is aangegeven voor welke doeleinden de gronden gebruikt mogen worden. Uit deze

plannen kan worden afgeleid waar en in welke mate gronden gebruikt mogen worden voor glastuinbouw. Het verschil tussen de oppervlakte grond waar glastuinbouw toegelaten is en de aanwezige oppervlakte glas is de planologische ruimte voor glastuinbouw. Deze ruimte geeft een indicatie van de mogelijkheden die er zijn voor nieuwvestiging. De eerste onderzoeksvraag richt zich in eerste instantie op het bepalen van de planologische ruimte. Daarnaast wordt ook ingegaan op de ruimtelijke gevolgen van de Wet geluidhinder in verband met de luchthaven Schiphol.

De tweede onderzoeksvraag draait om de vestigingsmotieven. Nagegaan moet worden welke factoren de tuinder laat meewegen in de keuze van een locatie voor zijn bedrijf. In hoeverre zijn bijvoorbeeld de grondprijs, de verkaveling, de bereikbaarheid van een veiling en de woonomgeving van belang bij die keuze. Dit kan worden aangegeven door de tuinders uit Sloten die na aankoop van hun bedrijf door de gemeente Amsterdam elders opnieuw zijn begonnen. Hetzelfde geldt voor de nieuwvestigers in de regio Aalsmeer. Voor een deel zijn dit tuinders uit Sloten.

Voor de regio Aalsmeer wordt bovendien het vestigingspatroon in de afgelopen jaren onderzocht. Het gaat hierbij om het aantal nieuwvestigingen, de locaties binnen het studiegebied en de wijze waarop de vestiging tot stand is gekomen. Daarbij kan onderscheid worden gemaakt naar vrije en projectvestiging. In het eerste geval zorgt de tuinder zelf voor de benodigde grond. Van projectvestiging is sprake wanneer een stuk grond wordt verworven en geschikt gemaakt voor een aantal nieuwvestigers. Dit kan gebeuren door de overheid, de STIVAS, een particuliere projectontwikkelaar of door de groep nieuwvestigers zelf.

De volgende onderzoeksvraag is of de door de tuinders aangegeven vestigingsmotieven betrekking hebben op factoren die door de overheid kunnen worden beïnvloed. Hieruit kan de behoefte aan overheidsmaatregelen op dit punt worden afgeleid.

De belangrijkste vragen zijn dus:

1. Welke planologische ruimte is er voor nieuwe glastuinbouwbedrijven in Aalsmeer en omgeving?
2. Wat zijn de vestigingsmotieven van:
 - a. tuinders uit Sloten die elders opnieuw zijn gestart?
 - b. tuinders die zich in de regio Aalsmeer nieuw hebben gevestigd?
3. Hebben de motieven betrekking op factoren die door de overheid zijn te beïnvloeden?

1.3 Wijze van onderzoek

Om de planologische ruimte te bepalen is als volgt te werk gegaan. Op een topografische kaart zijn de voor glastuinbouw bestemde gronden ingetekend. Hiervoor is gebruik gemaakt van de vastgestelde bestemmingsplannen van de gemeenten Aalsmeer, Amstelveen, Haarlemmermeer en Uithoorn. De veldopname voor de

topografische kaart is gemaakt in 1984. De nieuwvestigingen en uitbreidingen van het glasareaal na die tijd zijn op de kaart ingetekend. Vervolgens is de oppervlakte grond gemeten die nog beschikbaar is voor glastuinbouw. Verder is nagegaan in hoeverre deze oppervlakte overeenstemt met de ruimte die in het streekplan Amsterdam-Noordzeekanaalgebied is gereserveerd voor glastuinbouw en welke gevolgen de Wet geluidhinder heeft voor mogelijkheden van nieuwvestiging.

Voor het beantwoorden van de tweede onderzoeksvraag, is contact opgenomen met het Consulentenschap voor de Tuinbouw in Aalsmeer. Samen met een voorlichter is voor de regio Aalsmeer nagegaan waar in de voorbije vijf jaar nieuwe glastuinbouwbedrijven zijn opgericht. De tuinders op deze bedrijven zijn vervolgens benaderd om mee te werken aan een mondelinge enquête. Tijdens de enquête is aan een aantal tuinders gevraagd de adressenlijst op volledigheid te controleren.

Hoofddoel van de enquête was het achterhalen van de motieven van de ondernemers voor de keuze van de vestigingsplaats.

Een speciale groep in het onderzoek vormen de tuinders uit Sloten die na gedwongen bedrijfsbeëindiging elders opnieuw zijn begonnen. De nieuwe adressen van deze tuinders zijn verkregen via het Consulentenschap, bezochte tuinders en personen die indertijd betrokken waren bij de uitkoop en verplaatsing van de bedrijven. Alle Slotense tuinders die op een andere plek het beroep hebben voortgezet, vallen in de onderzoekpopulatie. Dus ook degenen die een bestaand bedrijf hebben overgenomen en zij die zich buiten de regio Aalsmeer hebben gevestigd. Door deze laatste groep in het onderzoek te betrekken, is het mogelijk Aalsmeer en omgeving als vestigingsgebied voor glastuinbouwbedrijven te vergelijken met locaties in andere delen van het land.

Als enquêtevorm is gekozen voor een persoonlijk bezoek aan de tuinders. Het beperkte aantal tuinders maakte het mogelijk ieder van hen te benaderen. De enquête is uitgevoerd in mei en juni 1989. Het overgrote deel van de tuinders (94%) heeft meegewerkt aan het onderzoek.

Voor het achterhalen van de motieven om te kiezen voor een bepaalde locatie is als volgt te werk gegaan. Er is een lijst opgesteld met factoren die een rol zouden kunnen spelen bij de keuze van een vestigingsplaats. Deze factoren zijn onder andere afgeleid uit publikaties over de "centrumfunctie", uit brochures en artikelen in vakbladen met daarin interviews met nieuwgevestigde tuinders en uit gesprekken met deskundigen. De factoren zijn ondergebracht in vijf categorieën: produktiemiddelen, produktie-omstandigheden, centrumfactoren, institutionele factoren en sociale factoren. Deze lijst is doorgenomen met de tuinder. Daarbij werd de tuinder gevraagd welke factoren een rol hebben gespeeld voor de keuze van zijn huidige vestigingsplaats. Vervolgens is hem deze lijst voorgelegd met het verzoek de vijf belangrijkste factoren aan te geven door deze te nummeren van één tot en met vijf.

In plaats van deze werkwijze zou men de tuinder ook spontaan

kunnen laten antwoorden op de vraag: waarom heeft u zich hier gevestigd? Ongetwijfeld zouden dan ook de belangrijke vestigingsfactoren naar voren zijn gekomen. Het is echter denkbaar dat bepaalde factoren die op het moment van de keuze een rol speelden, verdrongen worden door aspecten die pas later naar voren zijn gekomen. Door de ervaring die is opgedaan in de nieuwe vestigingsplaats wordt het moeilijker zich te verplaatsen naar de tijd dat de keuze gemaakt moest worden. De lijst met factoren biedt de tuinder een steun om zich weer in te leven in de gedachtenwereld van toen, alhoewel het natuurlijk moeilijk blijft de nieuwe ervaringen daaruit te isoleren. Met deze wetenschap moet echter geleefd worden. Daar staat tegenover dat het zich terug in de tijd begeven hooguit vijf à zes jaar betreft en dat het gaat om een belangrijke beslissing in het leven van de tuinder.

De lijst met factoren biedt verder de mogelijkheid na te gaan of er aspecten zijn van de locatiekeuze waarop de overheid direct of indirect invloed kan uitoefenen. Daarnaast is aan de tuinders gevraagd wat zij als taak zien van de overheid.

Behalve op de vestigingsmotieven is in de enquête ingegaan op de bedrijfstechnische kant van het oude en het nieuwe bedrijf, de reden van nieuwvestiging, de beoordeling achteraf van de locatiekeuze, de alternatieve locaties en de redenen waarom deze zijn afgefallen.

1.4 Opbouw van het rapport

In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op het aantal nieuwvestigingen in de regio Aalsmeer in de laatste vijf à zes jaar, de vestigingsplaatsen binnen dit gebied en de wijze van vestiging. Voor de tuinders uit Sloten die zich niet in deze regio hebben gevestigd, wordt aangegeven waar zij opnieuw zijn gestart.

De reden voor nieuwvestiging en de motieven voor de keuze van de huidige vestigingsplaats zijn verwerkt in hoofdstuk 3. Daarbij is een indeling gemaakt naar tuinders die zich in Aalsmeer en omgeving hebben gevestigd en de vertrokken tuinders uit Sloten. Voor een deel overlappen deze twee groepen elkaar. Er wordt ook ingegaan op alternatieve locaties en waarom deze zijn afgefallen. Tot slot is er aandacht voor een terugblik door de tuinders op de keuze van hun locatie.

De produktie-omstandigheden op de nieuwe bedrijven van de tuinders komen in hoofdstuk 4 aan bod. Voor degenen die een bedrijf achterlieten is een vergelijking gemaakt tussen het oude en nieuwe bedrijf.

Hoofdstuk 5 geeft inzicht in de (planologische) ruimte voor de glastuinbouw in de regio Aalsmeer. Nagegaan is of die ruimte ook tuinbouwtechnisch te benutten is. Mede aan de hand van de reacties van de tuinders wordt stilgestaan bij de rol van de overheid in de vestiging van glastuinbouwbedrijven.

Met de belangrijkste conclusies uit het onderzoek en daarop aansluitend een beschouwing wordt in hoofdstuk 6 de verslaggeving afgesloten.

2. Het vestigingspatroon

2.1 Inleiding

In totaal zijn 66 tuinders voor het onderzoek in aanmerking gekomen. Hieronder vallen 32 tuinders uit Sloten die op een andere plek het bedrijf hebben voortgezet, nadat zij rond 1986 hun bedrijf in Sloten moesten beëindigen. In de regio Aalsmeer zijn vanaf 1983 tot medio 1989 34 nieuwe glastuinbouwbedrijven opgericht, exclusief de bedrijven van tuinders uit Sloten. In paragraaf 2.2 wordt het vestigingspatroon in de regio Aalsmeer behandeld, in paragraaf 2.3 wordt ingegaan op de vestiging vanuit Sloten. Voor een deel gaat het om dezelfde tuinders, namelijk zij die komen uit Sloten en in de regio Aalsmeer opnieuw zijn gestart.

2.2 Vestigingen in de regio Aalsmeer

Tussen 1983 en de eerste helft van 1989 hebben 50 tuinders een nieuw bedrijf opgericht in de regio Aalsmeer. Daarnaast hebben twee tuinders uit Sloten in dit gebied een bestaand bedrijf overgenomen. Deze 52 tuinders kunnen worden ingedeeld naar:

-	tuinders uit Sloten die een bestaand bedrijf hebben overgenomen :	2
-	nieuwvestigers uit Sloten:	16
-	nieuwvestigers niet uit Sloten:	25
-	tuinders die een tweede bedrijf hebben opgericht:	9

Ruim drie kwart van de vestigingen is tot stand gekomen na 1985. De tuinders uit Sloten zijn bijna allemaal in 1986 of 1987 naar Aalsmeer en omgeving gekomen. Maar ook zonder deze categorie heeft nieuwvestiging vooral na 1985 plaatsgevonden. Dit zou kunnen worden toegeschreven aan het op gang komen van de reconstructie van het glastuinbouwgebied "Aalsmeer". De meeste vestigingen vanuit het reconstructiegebied binnen het studiegebied dateren echter al van voor 1986.

Opvallend hoog is het aantal vestigingen in de eerste helft van 1989. Dit waren er al meer dan over het hele daaraan voorafgaande jaar.

Van de 50 nieuwe bedrijven liggen er 2 in de gemeente Aalsmeer, 14 in Amstelveen (Noorder Legmeerpolder), 17 in Uithoorn (Zuider Legmeerpolder) en 17 in de gemeente Haarlemmermeer. In deze laatste gemeente zijn de nieuwvestigingen vooral geconcentreerd rond Rijsenhout. Het grootste deel van de tuinders uit Sloten is gevestigd in de Haarlemmermeer (10) of in de Zuider-Legmeerpolder (5). Het grootste deel (74%) van de nieuwvestigers

die niet uit Sloten komen, heeft een bedrijf in de Zuider of Noorder Legmeerpolder. Bijna een derde heeft een bedrijf neergezet nabij Rijsenhout.

In tabel 2.1 zijn de tuinders ingedeeld naar de vestigingsplaats van het voormalige bedrijf en naar de huidige vestigingsplaats. In de tabel zijn niet opgenomen: tuinders die voorheen geen bedrijf exploiteerden (4), tuinders met een tweede bedrijf (9) en tuinders die een bestaand bedrijf hebben overgenomen (2). Daarmee blijven voor de vergelijking (52-15=)37 tuinders over.

Tabel 2.1 Aantal tuinders naar de vestigingsplaats van het huidige bedrijf en naar die van het voormalige bedrijf

Voormalige vestigingsplaats	Huidige vestigingsplaats				
	Aalsmeer	Amstelveen	Uithoorn	Haarlemmermeer	tot.
Aalsmeer	1	6	1	2	10
Amstelveen	-	2	-	-	2
Uithoorn	-	1	4	-	5
Haarlemmermeer	-	-	-	1	1
Sloten	1	-	5	10	16
Elders	-	1	1	1	3
Totaal	2	10	11	14	37

Van de 37 nieuw gevestigde tuinders in de regio Aalsmeer die een bedrijf achterlieten, is meer dan de helft afkomstig uit dezelfde regio. Indien de tuinders uit Sloten ook tot deze regio worden gerekend (Sloten ligt tegen het studiegebied), dan komen maar drie tuinders van buiten de regio. Slechts één daarvan heeft het bedrijf verplaatst over een afstand van meer dan 50 km.

Binnen het studiegebied wisselden 18 tuinders van bedrijf, waarvan 8 in dezelfde gemeente bleven.

Een relatief grote groep tuinders die van bedrijf wisselde, was gevestigd in het reconstructiegebied "Aalsmeer". Het grootste deel van deze categorie is verhuisd naar een plek in de nabijgelegen Noorder Legmeerpolder.

De moederbedrijven van de tuinders die een dochterbedrijf in de regio Aalsmeer hebben opgezet, liggen in deze regio of in een aangrenzende gemeente.

Over het algemeen vinden de vestigingen in de omgeving van Aalsmeer dus plaats op niet al grote afstand van het voormalige bedrijf of van het moederbedrijf.

Wanneer tuinders individueel grond verwerven om een bedrijf te kunnen bouwen, spreekt men van vrije vestiging. Drie kwart van de 50 nieuwe bedrijven is op deze manier gevestigd, waaronder

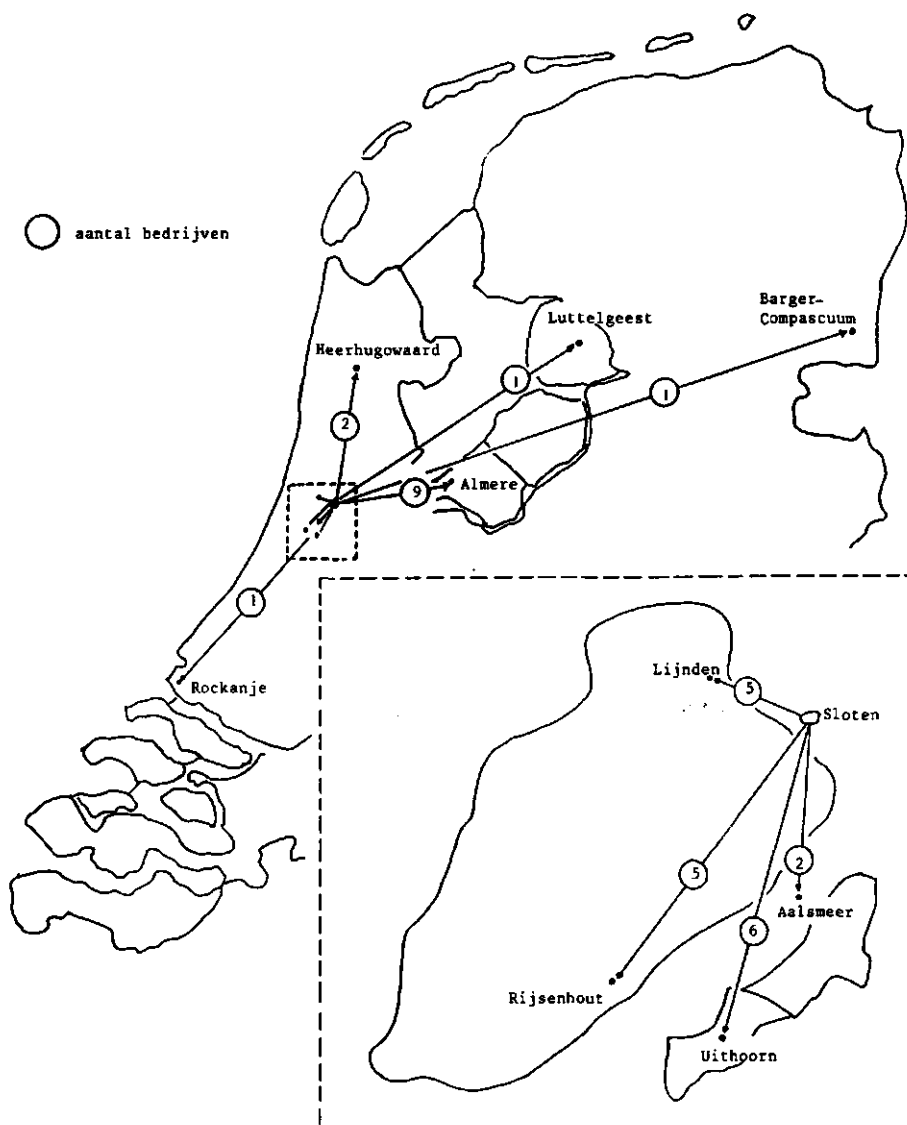
vrijwel alle bedrijven van de tuinders uit Sloten. Bij deze vestigingsvorm is de kans zeer groot dat de bedrijven worden opgericht langs bestaande wegen, waardoor lintbebouwing ontstaat. In de regio Aalsmeer zijn de vrij gevestigde bedrijven inderdaad opgericht langs bestaande wegen. Vier op de vijf vrij gevestigde tuinders kochten de grond van een agrariër.

Een projectvestiging wil zeggen dat een stuk grond wordt ingericht voor meer bedrijven. Dit betekent vrijwel altijd de aanleg van ontsluitingswegen. Twaalf tuinders zijn binnen een project gevestigd. Een project is "De Loeten" in de Noorder Legmeerpolder. Dit is uitgevoerd door een projectontwikkelaar annex kas-senbouwer uit het Westland. Een ander project ligt in Rijsenhout en is ontwikkeld door de STIVAS. Een derde project is tot stand gekomen bij de aanleg van de Noordzuidroute (verbinding tussen de S 21 en Vrouwenakker). Een aantal tuinders en agrarische bonden hebben voor de ontwikkeling van deze projectvestiging de stichting "Het Streven" in het leven geroepen.

2.3 Vestigingen vanuit Sloten

Rond 1986 zijn 32 tuinders uit Sloten vertrokken om elders een nieuw bedrijf te stichten of om een bestaand bedrijf over te nemen (zie ook figuur 2.1). Daarvan zijn er 18 terecht gekomen in de regio Aalsmeer (zie paragraaf 2.2). Een groep van negen tuinders vestigde zich in het glastuinbouwgebied "Buitenvaart" in de gemeente Almere, twee tuinders zetten een bedrijf op in het midden van Noord-Holland, één deed dat in de Noordoostpolder, één ging naar Zuidoost Drenthe en één vestigde zich op de Zuidhollandse Eilanden.

Het merendeel van de tuinders uit Sloten die zich vestigden in de regio Aalsmeer, kocht de grond op de vrije markt. De meeste tuinders die naar andere delen van het land verhuisden kochten daarentegen de grond van de gemeente (10) of van een stichting (2).

Figuur 2.1 Bedrijfsverplaatsing vanuit Sloten

3. Vestigingsmotieven

3.1 Inleiding

Op grond waarvan hebben de nieuw gevestigde tuinders in Aalsmeer en omgeving en de vertrokken tuinders uit Sloten hun nieuwe vestigingsplaats gekozen? Om deze vraag te kunnen beantwoorden, is aan deze tuinders gevraagd of zij wilden meewerken aan een mondelinge enquête. De meeste - 62 van de 66 - tuinders waren hiertoe bereid. In de regio Aalsmeer hebben 48 van de 52 nieuw gevestigde tuinders meegewerkt aan het onderzoek. Van de 48 tuinders komen er 16 uit Sloten. Alle 14 tuinders uit Sloten die zich buiten de regio Aalsmeer vestigden, verleenden hun medewerking. Door deze laatste groep in het onderzoek te betrekken, is het mogelijk de regio Aalsmeer als vestigingsgebied voor glas-tuinbouwbedrijven te vergelijken met locaties elders in het land. Hieruit kan duidelijk worden wat de zwakke en sterke punten zijn van de regio Aalsmeer.

Behalve op de vestigingsmotieven wordt in dit hoofdstuk ingegaan op de redenen om zich nieuw te vestigen, andere vestigingsplaatsen die zijn overwogen en waarom deze zijn afgefallen.

3.2 Reden voor nieuwvestiging

Voor het aangeven van de redenen van nieuwvestiging zijn de tuinders die voorheen geen zelfstandige ondernemers waren buiten beschouwing gelaten. De overblijvende groep van 58 tuinders is in drieën gedeeld: a. de groep tuinders uit Sloten (30); b. de nieuwvestigers in de regio Aalsmeer exclusief degenen die afkomstig zijn uit Sloten (20) en c. een categorie die een tweede bedrijf of "filiaalbedrijf" heeft opgericht (8).

Ongunstige bedrijfsomstandigheden op het oude bedrijf waren voor 12 van de 20 tuinders uit groep b de voornaamste reden om het bedrijf te verplaatsen. Dit kan bijvoorbeeld inhouden dat er geen uitbreidingsmogelijkheden waren op of rond het bedrijf, en mochten die er wel zijn geweest, zou het in economisch en/of technisch opzicht onverstandig geweest zijn daar gebruik van te maken. Dit is het geval wanneer in de oude situatie al sprake was van een ongunstige lengte-breedte verhouding van de kavel. Voor vier bedrijven waren ongunstige bedrijfsomstandigheden niet de hoofdredenen, maar wel een bijkomende reden om van locatie te wisselen. Bij een enkeling was de oorzaak van de verhuizing een bestemmingsplanwijziging.

De tot nu toe genoemde redenen liggen op het terrein van dwang en beperkingen, ofwel in negatieve aspecten van de oude vestigingsplaats ('push'-factoren). Het is ook denkbaar dat de

oude locatie wel voldeed, maar dat de nieuwe betere mogelijkheden bood. De zuigingskracht ('pull'-factoren) van de nieuwe locatie gaf voor vijf tuinders de doorslag om zich daar nieuw te vestigen. Deze tuinders zijn op één na afkomstig uit Aalsmeer en zijn verhuisd naar Amstelveen (Noorder Legmeerpolder) en Rijsenhout.

Wanneer er geen uitbreidingsmogelijkheden zijn, is een alternatief voor volledige nieuwvestiging het oprichten van een filiaalbedrijf. Voor de helft van de acht tuinders (groep c) die een filiaalbedrijf stichtten, was dit de belangrijkste reden. De overigen gaven aan dat het dochterbedrijf bedoeld was om op den duur het huidige (moeder)bedrijf te vervangen (geleidelijke nieuwvestiging) of voor één van de kinderen.

Voor alle tuinders uit Sloten geldt, dat ze gedwongen werden te vertrekken voor stadsuitbreiding van Amsterdam. De geplande aanleg van het Olympisch dorp heeft de ontruiming van dit gebied in een stroomversnelling gebracht. Rond 1956 is het gebied Sloten voor tuinders beschikbaar gekomen. Dit waren tuinders die elders in Amsterdam moesten wijken voor de aanleg van de tuinsteden. De gemeente vond het belangrijk dat er dichtbij de stad mogelijkheden waren voor de groenteteelt voor de voedselvoorziening en voor het handhaven van de veiling in de Jan van Galenstraat. Het gebied was voor die tijd in gebruik bij veehouders. De gemeente vond het belang van de tuinbouw zo groot, dat er zelfs veehouders zijn onteigend. Amsterdam heeft toen circa drie vierde van het gebied in eigendom verworven en de grond vervolgens uitgegeven in erfpacht aan de tuinders voor de duur van vijftig jaar. Er waren ook tuinders die de grond zelf hebben gekocht, bijvoorbeeld van familie.

Al voor de massale uitkoop van tuinders zijn er verschillende tuinders uit Sloten weggetrokken; veel van hen deden dat eind jaren zeventig. Daarbij speelde veelal het gebrek aan uitbreidingsmogelijkheden een rol, vooral als men met meer gezinnen van één bedrijf moest leven. Ook mogelijke stadsuitbreiding speelde toen al mee. Sommigen zijn naar Noord-Holland gegaan, anderen naar Drenthe en een aantal is in de regio Aalsmeer gebleven. De tuinders in dit onderzoek zijn door hun contacten met deze eerder weggetrokken tuinders vaak al bekend met mogelijke nieuwe vestigingsplaatsen, hetgeen van belang is voor de locatiekeuze. De gemeente heeft alle tuinders kunnen uitkopen, zonder hoeven over te gaan tot onteigening. Overigens zijn de onteigningsprocedures wel gelijk van start gegaan met de onderhandelingen met de tuinders om bij gebrek aan medewerking geen onnodige tijd te verliezen.

Aan de twintig tuinders uit groep b is gevraagd of ze uit een reconstructiegebied afkomstig zijn. De financiële bijdrage die mogelijk is bij verplaatsing van het bedrijf, kan een stimulans betekenen voor nieuwvestiging. Acht tuinders zijn afkomstig uit een dergelijk gebied. Van hen hebben zes een subsidie ont-

vangen. Voor vier tuinders zou verplaatsing zonder subsidie niet mogelijk of twijfelachtig zijn geweest. Op het totaal aantal nieuwvestigingen is dus slechts een gering deel mogelijk geworden door de subsidies die gegeven worden in het kader van de Regeling Reconstructie Oude Glastuinbouwgebieden (RROG).

3.3 Inspraak en advisering

In deze paragraaf draait het om de mening van de partner over nieuwvestiging en de advisering door derden bij het zoeken van een geschikte vestigingsplaats. Onderscheid is gemaakt tussen nieuwvestigers in de regio Aalsmeer (32) exclusief de tuinders uit Sloten en de ex-Slotenaren (30).

Vier op de vijf nieuwvestigers in Aalsmeer en omgeving heeft een partner. Slechts een enkeling stond afwijzend tegenover nieuwvestiging. Met de keuze voor de huidige vestigingsplaats waren de vrouwen het óf eens met hun man óf zij hadden geen uitgesproken voorkeur voor een bepaalde plaats. Werd er een dochterbedrijf opgericht, dan had de tuindersvrouw meestal geen voorkeur voor een vestigingsplaats. Dit lijkt ook logisch, want over het algemeen wordt het dochterbedrijf op korte afstand van het moederbedrijf opgericht en blijven man en vrouw wonen op het moederbedrijf.

De vertrokken tuinders uit Sloten hebben vrijwel allemaal een partner. Bijna 40 procent van de vrouwen stond negatief tegenover nieuwvestiging; zij wilden liever in Sloten blijven wonen. Het bedrijf moest echter verplaatst worden. De voorkeur van de meeste tuindersvrouwen ging uit naar de huidige vestigingsplaats. Een vijfтал vrouwen gaf de voorkeur aan een andere plaats dan de huidige, een vestigingsplaats dicht bij familie, vrienden en voorzieningen (zoals winkels). De keuze voor een andere plek is dus vooral ingegeven door sociale factoren. Dit wil overigens niet zeggen dat de huidige vestigingsplaats negatief beoordeeld wordt. De meesten zijn tevreden met de woonplaats nu men daar gewend is en de woonomgeving en het woonklimaat blijken mee te vallen.

Over het algemeen kan gesteld worden dat het initiatief tot nieuwvestiging van de man komt. Zijn vrouw houdt daarbij de sociale aspecten in het oog. De nieuwe locatie mag niet te ver van de oude afliggen, en er moet op niet al te grote afstand een plaats zijn met de nodige voorzieningen.

Voor het kiezen van een nieuwe plek voor het bedrijf lijkt het voor de hand te liggen dat daarvoor informatie wordt ingewonnen bij diverse personen en instanties. Een groot aantal (44%) van de nieuw gevestigde tuinders in de regio Aalsmeer zei dat in het geheel niet gedaan te hebben. De anderen deden dat wel, zij het in beperkte mate. Meestal gaat het niet verder dan het raadplegen van één à twee personen/instanties. Meest geraadpleegd werden de voorlichter van het consultantschap, de boekhouder (ac-

countant) en andere tuinders. De voor de tuinder meest waardevolle informatie werd vooral geleverd door de boekhouder, gevolgd door de voorlichter van het consuleringschap.

Een derde van de Slotense tuinders heeft geen personen of instanties om informatie gevraagd over mogelijke vestigingsplaatsen. Van de in de regio Aalsmeer gevestigde tuinders vond zelfs een ruime meerderheid dat niet nodig. De anderen wonnen hoofdzakelijk advies in bij de boekhouder en/of de gemeente. De tuinders uit Sloten die zich buiten de regio Aalsmeer vestigden lieten zich allemaal voorlichten. Als belangrijkste informatiebronnen werden de gemeente (8 maal) en andere tuinders (4 maal) aangemerkt. Van de negen in Almere gevestigde tuinders noemden acht de gemeente de voornaamste informatiebron. De actieve rol die de gemeente Almere heeft gespeeld om de tuinders uit Sloten binnen de gemeentegrenzen te halen, wordt dus op waarde geschat. De gemeente Almere moest wel zeer wervend te werk gaan, omdat er tot voor kort geen enkel glastuinbouwbedrijf in de gemeente aanwezig was. Bij het beschikbaar stellen van het gebied "Buitenvaart" voor de (glas)tuinbouw was het zaak om daar vrij snel een concentratie van tuinbouwbedrijven te realiseren om latere stagnatie te voorkomen.

Bij "andere tuinders" gaat het om tuinders die al eerder uit Sloten zijn vertrokken. Door het onderhouden contact was men al vrij goed bekend met de nieuwe vestigingsplaats.

3.4 Keuze van de locatie

3.4.1 Inleiding

In hoofdstuk 1 is de methode om de vestigingsmotieven te achterhalen toegelicht. In bijlage 1 is de lijst met mogelijke vestigingsfactoren opgenomen. Er zijn vijf groepen factoren onderscheiden: produktiemiddelen, produktie-omstandigheden, institutionele factoren, centrumfactoren en sociale factoren. Bij de produktiemiddelen gaat het om de beschikbaarheid en prijs van grond, arbeid en kapitaal. Onder de produktie-omstandigheden zijn opgenomen de kavelvorm en -grootte, de bodemgesteldheid, de ontsluiting en de kwaliteit en kwantiteit van het gietwater. Het vergunningenbeleid van de overheden en de snelheid van verlenen van vergunningen zijn ondergebracht onder de institutionele factoren. In de categorie centrumfactoren vallen de aanwezigheid van een veiling, toeleveringsbedrijven, voorlichting, onderwijs, proefstation, studieclubs en tuinders met dezelfde teelten. Sociale factoren zijn: afstand tot de oude woonplaats, aanwezigheid van basisvoorzieningen, kerkelijk klimaat, woonomgeving/-klimaat, aanwezigheid van collega's uit het gebied van herkomst en mentaliteit in het gebied.

Een nadeel van het werken met factoren is dat de besluitvorming wordt teruggebracht tot het kiezen uit een aantal losse elementen. In de praktijk ligt het uiteraard veel gecompliceerder. Er kunnen allerlei andere dan de behandelde factoren een rol hebben gespeeld die niet te vangen zijn onder duidelijke begrippen. Als voorbeeld kan de centrumfunctie worden genomen. Er is niet gevraagd of dit een rol speelde bij de vestiging. Mocht dit zo zijn, dan moet dat blijken uit het aantal maal dat de factoren zijn genoemd in de categorie centrumfactoren.

Eerst komt de vestiging in de regio Aalsmeer ter sprake. Het gaat dan om 48 tuinders (inclusief die uit Sloten). Daarna volgt de vestiging vanuit Sloten (30 tuinders). Het gaat bij deze indeling deels om dezelfde groep: 16 tuinders uit Sloten die zich in de regio Aalsmeer gevestigd hebben.

3.4.2 Vestigingen in de regio Aalsmeer

Als eerste is gekeken naar het aantal maal dat een factor een rol heeft gespeeld bij de keuze van juist de huidige vestigingsplaats. Het meest genoemd zijn (tussen haakjes aantal malen):

1. Bereikbaarheid van de veiling (40);
 2. Afstand tot oude woonplaats (34);
 3. Beschikbaarheid grond voor uitbreiding (33);
 4. Breedte van de kavel (30);
 5. Grootte van de kavel (29);
- Woonomgeving/-klimaat (29).

De meeste tuinders die zich in de regio Aalsmeer hebben gevestigd laten de bereikbaarheid van de veiling meewegen in hun locatiekeuze. Ook de op de tweede plaats geëindigde "afstand tot oude woonplaats" ligt voor de hand: de meeste tuinders komen uit de regio Aalsmeer of dicht daarbij gelegen plaatsen. De "beschikbaarheid van grond voor uitbreiding" is ook vaak genoemd.

Behalve naar de meest genoemde factoren kan ook gekeken worden naar factoren die weinig zijn opgegeven. Voorbeelden daarvan zijn: financieringsmogelijkheden, aanlegkosten nutsvoorzieningen, kwaliteit/kwantiteit gietwater, het vergunningenbeleid door de overheden en de snelheid van verlenen van vergunningen.

Financieringsmogelijkheden en de kwaliteit van het gietwater zijn volgens de tuinders overal in het land gelijk. Voor de gietwatervoorziening gebruikt bijna ieder teler immers regenwater.

In tabel 3.1 is de ranglijst van factoren weergegeven naar herkomst van de tuinders.

Zowel door de tuinders uit Sloten als die van elders is de bereikbaarheid van de veiling het vaakst genoemd, maar daarmee stopt direct de overeenkomst. De Slotenaren gaven naast de "bereikbaarheid van de veiling" bijna even vaak "afstand tot oude woonplaats" en "woonomgeving/-klimaat" op.

Tabel 3.1 Top vijf van vestigingsmotieven: factoren, genoemd door tuinders afkomstig uit Sloten en van elders, die een rol hebben gespeeld bij vestiging

Tuinders van elders		Tuinders uit Sloten	
factor	aantal keren genoemd	factor	aantal keren genoemd
1. Bereikbaarheid veiling	27	1. Bereikbaarheid veiling	13
2. Beschikbaarheid grond	25	Afstand oude woonplaats	13
3. Breedte van de kavel	23	3. Woonomgeving/-klimaat	12
4. Grootte van de kavel	21	4. Bodemgesteldheid	10
Afstand oude woonplaats	21	5. Beschikbaarheid grond	8
		Grootte van de kavel	8

Hierboven is aangegeven welke factoren een rol hebben gespeeld in de keuze voor een vestigingsplaats. Om te kunnen achterhalen in welke mate de verschillende aspecten bij de besluitvorming hebben meegewogen, is de tuinders gevraagd de vijf belangrijkste factoren voor hun locatiekeuze aan te geven en die tevens te rangschikken naar belangrijkheid. De als eerste genoemde factor krijgt vijf punten, de tweede vier, de derde drie, de vierde twee en de vijfde één punt. Vermenigvuldiging van het aantal malen dat een factor op de plaatsen één, twee, drie, vier en vijf is gezet met het aantal punten gevolgd door sommering, levert de totale puntenscore op voor een factor. Voor een categorie worden vervolgens de puntenscores van de bijbehorende factoren opgeteld.

Voor de afzonderlijke factoren levert dat de volgende top vijf op (tussen haakjes het aantal punten):

1. Bereikbaarheid van de veiling (116);
2. Bodemgesteldheid (87);
3. Breedte van de kavel (75);
4. Grootte van de kavel (64);
5. Woonomgeving/woonklimaat (59).

Ook met deze puntenweging blijft de "bereikbaarheid van de veiling" veruit de belangrijkste factor. De "afstand tot oude woonplaats" en "beschikbaarheid grond voor uitbreiding", in de frequentie-indeling op een tweede respectievelijk derde plek, zijn gezakt naar de zesde respectievelijk zevende positie in de ranglijst op basis van toegekende punten. Opvallend hoog in deze ranglijst staat "bodemgesteldheid": op een tweede plaats. Inge-deeld naar frequentie bekleedt deze factor de zevende plaats. De meeste tuinders die deze factor opgaven, zetten hem bij de vijf belangrijkste factoren. Na "bereikbaarheid van de veiling" werd

"bodemgesteldheid" het vaakst als belangrijkste factor aangemerkt. Door de overschakeling van de teelt in de grond naar de teelt op substraat en een verschuiving binnen de sierteelt van snijbloemen naar potplanten, was de verwachting dat de bodem als vestigingsplaatsfactor zijn betekenis aan het verliezen is. Voor de onderzochte groep tuinders geldt dat dus nog niet. Hierbij speelt een rol dat de meeste geïnterviewde tuinders snijbloemen telen. In deze tak is de introductie van substraatteelt minder ver gevorderd dan in de groentesector.

Werd de hoge positie van "bodemgesteldheid" niet verwacht, het zonder punten blijven van "aanwezigheid studieclubs" is minstens zo opvallend. De aanwezigheid van studieclubs wordt immers algemeen aangemerkt als een belangrijk middel voor kennisoverdracht en een voordeel van een centrum. Deze factor is wel een aantal malen genoemd, maar niet éénmaal bij de eerste vijf.

De rangschikking van de groepen van factoren (voor omschrijving zie paragraaf 3.4.1 en bijlage 1) geeft het volgende beeld:

1. Produktie-omstandigheden (253);
2. Centrumfactoren (167);
3. Sociale factoren (154);
4. Produktie-middelen (99);
5. Overige factoren (41);
6. Institutionele factoren (6).

De produktie-omstandigheden (bodemgesteldheid, breedte en grootte van de kavel) zijn voor de tuinders veruit het belangrijkste voor de keuze van een locatie voor het bedrijf. Het technisch en daarmee ook economisch goed kunnen functioneren van het bedrijf staat voorop. Daarna volgt de categorie centrumfactoren. De punten voor deze groep zijn hoofdzakelijk behaald door "bereikbaarheid van de veiling". Daarnaast hebben "aanwezigheid toeleveringsbedrijven" en "bereikbaarheid voor klanten" een bescheiden bijdrage geleverd aan het puntentotaal. Op geringe afstand van de centrumfactoren staan de sociale factoren als derde genoemd. Het gaat hierbij vooral om "afstand tot de oude woonplaats" en "woonomgeving/-klimaat". Het aantal punten in de categorie produktie-middelen komt verrassend genoeg hoofdzakelijk van "beschikbaarheid grond voor uitbreiding" en "grondprijs". Horen bij een glastuinbouwcentrum zoals Aalsmeer en omgeving immers niet grondschaarste en hoge grondprijzen? Kennelijk vond een aantal tuinders binnen dit gebied een plaats voor het bedrijf met nog mogelijkheden tot uitbreiding en/of grond tegen een aantrekkelijke prijs.

De factor "afstand tot andere vestiging" zorgde voor de meeste punten in de categorie "overige factoren". Meer dan de helft van de tuinders die een filiaalbedrijf oprichtten, vond deze factor het belangrijkste bij het kiezen van een locatie.

Institutionele factoren hebben vrijwel geen rol gespeeld bij de keuze van een vestigingsplaats. Komt de gemeente nog een enkele keer voor bij de vijf belangrijkste factoren, de provincie is daarbij geen enkele maal genoemd. Vaak werd gezegd dat men niets met de provincie te maken heeft gehad.

Voor de tuinders uit Sloten zijn niet de produktie-omstandigheden het belangrijkste, zoals voor de overige nieuwvestigers, maar zijn het de sociale factoren (afstand tot oude woonplaats en woonomgeving/-klimaat). De produktie-omstandigheden komen op de derde plaats, al is het verschil met de als tweede genoteerde centrumfactoren gering.

3.4.3 Vestigingen vanuit Sloten

De tuinders die zijn weggetrokken uit Sloten kunnen worden verdeeld in een groep die een nieuwe bedrijfsplaats vond in de regio Aalsmeer (16) en een groep (14) die naar andere delen van het land is gegaan. In tabel 3.2 is voor deze twee groepen aangegeven welke factoren het vaakst zijn genoemd.

Tabel 3.2 Top vijf van vestigingsmotieven; factoren, genoemd door tuinders uit Sloten gevestigd in de regio Aalsmeer en tuinders uit Sloten elders gevestigd, die een rol hebben gespeeld bij vestiging

Tuinders gevestigd in de regio Aalsmeer		Tuinders elders gevestigd	
factor	aantal keren genoemd	factor	aantal keren genoemd
1. Bereikbaarheid veiling	13	1. Grondprijs	13
Afstand oude woonplaats	13	Bodemgesteldheid	13
3. Woonomgeving/-klimaat	12	3. Aanwezigheid ex-collega's	12
4. Bodemgesteldheid	10	4. Breedte van de kavel	10
5. Beschikbaarheid grond	8	Snelheid vergunningen	10
Grootte van de kavel	8	Afstand oude woonplaats	10

Van de top drie van meest genoemde factoren voor de tuinders gevestigd in Aalsmeer en omgeving komt er niet één voor in de top drie voor de tuinders die naar elders zijn vertrokken. Deze laatste groep laat de grondprijs en de bodemgesteldheid het hoogste noteren. De hoge positie voor de grondprijs is logisch. In de regio Aalsmeer kan de grondprijs per vierkante meter oplopen tot 20 à 25 gulden, elders betaalden de tuinders 10 à 15 gulden. Bij aankoop van twee hectare grond kan het prijsverschil dan variëren

van 100 duizend tot 300 duizend gulden.

Aangezien de meeste tuinders in de grond telen, is de kwaliteit van de bodem belangrijk bij de keuze van een vestigingsplaats.

In de ranglijst voor de tuinders die elders zijn gevestigd staat de "aanwezigheid collega's uit het gebied van herkomst" op een derde positie. De tuinders in Almere noemden allen deze factor. Zij hebben gezamenlijk gezocht naar een geschikte locatie en hebben zich als eersten gevestigd in Almere. Voor tuinders die verder weg zijn gegaan, speelde deze factor ook mee. Het betekent dat ze door hun contacten met eerder weggetrokken collega's vaak al goed bekend zijn met hun nieuwe vestigingsplaats, ofwel "je weet waaraan je begint" (zie ook paragraaf 3.3). Die collega's zijn soms ook familie van de geïnterviewden. De "afstand tot oude woonplaats" en "snelheid van afgifte van vergunningen door de gemeente" staan samen met "breedte van de kavel" op de vierde plaats. Bijna alle tuinders in Almere gaven de eerste twee factoren op. De afstand Amsterdam-Almere vormt geen bezwaar en de snelle handelswijze van de gemeente Almere (zie ook paragraaf 3.3) vindt hier dus zijn weerslag.

Worden de losse factoren ingedeeld naar de verschillende categorieën, dan scoren de centrumfactoren voor de nieuwvestigers in de regio Aalsmeer het hoogst, daarna volgen de sociale factoren, de produktie-omstandigheden en de produktie-middelen. Deze laatste drie categorieën staan voor de elders gevestigde tuinders bovenaan; alle drie zijn even vaak genoemd. Op de vierde plaats staan de centrumfactoren.

Tabel 3.3 geeft de ranglijst weer van de losse factoren met een puntenweging voor de belangrijkste vijf factoren (voor toelichting zie paragraaf 3.4.2).

Tabel 3.3 Top vijf van vestigingsmotieven: factoren, genoemd door tuinders uit Sloten gevestigd in de regio Aalsmeer en tuinders uit Sloten elders gevestigd, die een rol hebben gespeeld bij vestiging

Tuinders gevestigd in de regio Aalsmeer		Tuinders elders gevestigd	
factor	aantal punten	factor	aantal punten
1. Bereikbaarheid veiling	45	1. Bodemgesteldheid	46
2. Afstand oude woonplaats	32	2. Breedte van de kavel	28
3. Woonomgeving/-klimaat	30	3. Grondprijs	26
4. Bodemgesteldheid	27	4. Afstand oude woonplaats	14
5. Grondprijs	17	5. Bereikbaarheid veiling	13
Breedte van de kavel	17	Aanwezigheid ex-collega's	13

De ranglijst van de factoren met puntenweging komt voor de in de regio Aalsmeer gevestigde tuinders in grote lijnen overeen met de volgorde naar frequentie (tabel 3.2). De "bereikbaarheid van de veiling" weegt echter wel zwaarder mee in de keuze, zodat deze factor nu duidelijk bovenaan staat.

De indeling van de factoren naar frequentie en puntenscore voor de elders gevestigde tuinders laat wel duidelijke verschillen zien. De "bodemgesteldheid" staat nu afgetekend bovenaan. Relatief veel tuinders kenmerkten dit als de belangrijkste factor. Deze hoge notering kan voor een belangrijk deel worden toegeschreven aan de tuinders in Almere. Meer dan de helft van hen zette deze factor op de eerste plaats. Een tuinder zei dat de grond hier zo goed is, dat de gewassen tegen substraat opgroeien en wellicht nog beter. Met een dergelijke grond is het dus weinig zinvol om over te schakelen op substraat. De slogan " 'n glas-tuinbouwgebied dat u op goede gronden kiest" die de gemeente Almere in het magazine "Almere Buitenvaart" gebruikt, is dan ook een toepasselijke.

De "breedte van de kavel" is door de tuinders die deze factor opgaven meestal ook aangemerkt als een van de vijf belangrijkste factoren, veelal op een tweede of derde plaats. Hieraan dankt ze haar hoge notering.

De "grondprijs" staat met bijna evenveel punten als "breedte van de kavel" op een derde positie.

Hoewel de "snelheid verlenen vergunningen door gemeente" relatief vaak is genoemd, is het niet een factor die onder de doorslaggevende factoren kan worden gerekend. Aan deze factor zijn uiteindelijk weinig punten toegekend, die dan ook nog op naam komen van de tuinders in Almere.

Opvallend is dat "beschikbaarheid van grond voor uitbreiding" vrijwel geen enkel punt heeft behaald onder de elders gevestigde tuinders, terwijl deze factor voor de nieuwvestigters in de regio Aalsmeer exclusief de tuinders uit Sloten in de rangschikking naar punten als vijfde is geëindigd. De "beschikbaarheid van grond voor uitbreiding" zou juist een sterk punt moeten zijn voor gebieden buiten de grote glascentra.

Zowel voor vestiging in en rond Aalsmeer als vestiging elders geldt dat de bodemgesteldheid en de breedte van de kavel belangrijke factoren zijn. In beide "gebieden" kan dus worden voldaan aan de eisen van de tuinders. In de richting van Aalsmeer en omgeving werken bereikbaarheid van de veiling en woonomgeving/-klimaat. Degenen die elders gevestigd zijn en dus verder van de veiling wonen, vinden dit over het algemeen geen probleem. Door gebruik te maken van collectief vervoer hoeven de tuinders niet telkenmale naar de veiling. Sommigen zeiden dat deze vorm van vervoer bovendien goedkoper is dan eigen vervoer. Een aantal tuinders zei de terloopse contacten die een bezoek aan de veiling met zich meebrengt wel eens te missen. Daar staat tegenover dat de veiling extra aandacht lijkt te schenken aan de tuinders die op enige afstand wonen. Voor de tuinders die in Almere wonen is

de afstand tot Aalsmeer niet zo groot (50 km) en zijn er goede verbindingen. De grondprijs werkt richting vestiging elders.

Echte of voldoende verklaring voor vestiging in één van beide gebieden is hiermee nog niet gegeven. Dit moet waarschijnlijk meer gezocht worden in de oorzaken waarom bepaalde gebieden zijn afgevallen. In paragraaf 3.5 wordt daar nader op ingegaan.

Een aantal factoren is zonder punten gebleven, dat wil zeggen dat ze niet éénmaal voorkomen bij de vijf belangrijkste factoren. De puntloze zijn onder andere: externe ontsluiting, vergunningenbeleid van en snelheid van verlenen van vergunningen door provincie, mogelijkheid later te betalen (alleen mogelijk in Almere) en mogelijkheid grond te reserveren (optie).

In tabel 3.4 zijn de vier belangrijkste categorieën factoren gerangschikt naar het aantal behaalde punten en het gebied van vestiging.

Tabel 3.4 Top vier van categorieën van factoren, genoemd door tuinders uit Sloten gevestigd in de regio Aalsmeer en tuinders uit Sloten elders gevestigd, die een rol hebben gespeeld bij vestiging

Tuinders gevestigd in de regio Aalsmeer		Tuinders elders gevestigd	
categorie	aantal punten	categorie	aantal punten
1. Sociale factoren	84	1. Produktie-omstandigh.	83
2. Centrumfactoren	69	2. Produktie-middelen	48
3. Produktie-omstandigh.	63	3. Sociale factoren	39
4. Produktie-middelen	24	4. Centrumfactoren	20

In de frequentie-ranglijst voor de tuinders uit Sloten gevestigd in en rond Aalsmeer staan de centrumfactoren het hoogst, daarna volgen de sociale factoren. Na puntentoekenning zijn hun posities verwisseld. Voor de elders gevestigde tuinders staan in de frequentie-ranglijst de produktie-omstandigheden, de produktie-middelen en de sociale factoren op een gedeelde eerste plaats. Na puntentoekenning staan de produktie-omstandigheden afgetekend bovenaan.

3.5 Alternatieve vestigingsplaatsen

In deze paragraaf wordt aangegeven in hoeverre naast de huidige locatie nog andere vestigingsplaatsen zijn meegenomen in de besluitvorming en als dat zo is, waarom die alternatieven zijn

afgevallen. De indeling zoals die in de vorige paragraaf is gebruikt, blijft in deze paragraaf gehandhaafd.

3.5.1 Nieuwvestigers in de regio Aalsmeer

Twee op de drie geïnterviewde tuinders in de regio Aalsmeer zeiden aan andere vestigingsplaatsen gedacht te hebben. Deze 31 tuinders noemden gemiddeld één à twee alternatieve locaties. Welke dat zijn en hoe vaak ze genoemd zijn, is opgenomen in tabel 3.5. De nieuwvestigers zijn onderverdeeld in tuinders afkomstig uit Sloten en overige nieuwvestigers.

Tabel 3.5 Aantal malen dat een alternatieve vestigingsplaats is genoemd door tuinders in de regio Aalsmeer naar herkomst

Nieuw- vestigers in regio Aalsmeer	Alternatieve vestigingsplaats						to- taal
	regio Aalsmeer	Almere	Drenthe	Heerhugo- waard	Zuid- Holland	overig	
Uit Sloten	6	3	-	5	1	1	16
Overige	11	5	5	1	4	2	28
Totaal	17	8	5	6	5	3	44

Bijna veertig procent van de alternatieve locaties ligt binnen de regio Aalsmeer, het gebied waar de tuinders gevestigd zijn. Binnen deze regio ging de meeste voorkeur uit naar Aalsmeer (8 maal) en Rijsenhout (6 maal). In Aalsmeer ging het in de helft van de gevallen om de Schinkelpolder.

Opvallendste verschil tussen de tuinders uit Sloten en de overige nieuwvestigers in de regio Aalsmeer is, dat de eerste groep relatief vaak Heerhugowaard als alternatief noemde en de tweede groep Drenthe (Erica/Klazienaveen bij Emmen). De belangstelling voor de Slotense tuinders voor Heerhugowaard kan verklaard worden uit het feit dat daar al eerder verschillende tuinders uit Sloten naar toe zijn gegaan (zie ook paragraaf 3.2).

De belangrijkste redenen waarom de alternatieve locaties zijn afgevallen, zijn ondergebracht in de groepen van factoren (zie paragraaf 3.4 en bijlage 1). In tabel 3.6 zijn de drie voornaamste groepen opgenomen die ertoe hebben geleid dat de nieuwvestigers in de regio Aalsmeer locaties binnen hetzelfde gebied respectievelijk verder weggelegen vestigingsplaatsen afkeurden.

De alternatieve locaties binnen de regio Aalsmeer die zijn overwogen door de hier gevestigde tuinders vielen veelal af op basis van de minder goede produktie-omstandigheden. Voorbeelden hiervan zijn ongeschikte grond en ongunstige kavelafmetingen. De

locaties waar het hier om gaat liggen bijna allemaal in de gemeente Aalsmeer. Vier alternatieven vielen af door institutionele factoren, zoals het niet mogen bouwen van een (tweede) woning en het stagneren van een projectvestiging.

Tabel 3.6 *Top drie van categorieën van factoren, genoemd door tuinders gevestigd in de regio Aalsmeer, die een rol hebben gespeeld bij het afwijzen van alternatieve locaties binnen en buiten de regio Aalsmeer*

Locaties binnen regio Aalsmeer		Locaties buiten regio Aalsmeer	
categorie	aantal keren genoemd	categorie	aantal keren genoemd
1. Prod.omstandigheden	6	1. Sociale factoren	11
2. Institutionele fact.	4	2. Centrumfactoren	9
3. Overige factoren	3	3. Overige factoren	4

De alternatieve bedrijfsplaatsen buiten de regio Aalsmeer zijn hoofdzakelijk (74%) afgewezen op grond van sociale en centrumfactoren. In de meeste gevallen komt dit neer op de te grote afstand tot de oude woonplaats en/of tot de veiling, de Verenigde Bloemenveilingen Aalsmeer (VBA) waar praktisch iedere geïnterviewde tuinder aan levert. Bij vestiging op afstand kost het (te) veel tijd om de contacten te onderhouden met familie, vrienden en kennissen in de oude woonplaats. Een bekende uitdrukking in dit verband is dat vestiging in bijvoorbeeld Drenthe wordt gezien als "emigratie in eigen land" (meestal door de tuindersvrouw).

Onder overige factoren vallen onder andere een te lage inschrijving en "een ander was ons voor".

3.5.2 Tuinders uit Sloten

De meeste tuinders uit Sloten (80%) hebben aan andere vestigingsgebieden gedacht. Dit geldt voor bijna alle tuinders die zich buiten de regio Aalsmeer vestigden. Gemiddeld noemde deze categorie twee alternatieve locaties. Voor de in de regio Aalsmeer gevestigde tuinders is dit één. De voorkeuren van deze twee categorieën tuinders zijn ondergebracht in tabel 3.7.

Ruim 40 procent van mogelijke andere bedrijfsplaatsen valt in de regio Aalsmeer. Binnen de regio Aalsmeer is de gemeente Aalsmeer als alternatieve vestigingsplaats het populairst: 70 procent van de alternatieve locaties valt in deze gemeente. Van de twaalf keer dat deze gemeente als alternatief is aangemerkt, is de Schinkelpolder negen maal met naam genoemd.

Tabel 3.7 Aantal malen dat een alternatieve vestigingsplaats is genoemd door tuinders uit Sloten naar huidige vestigingsplaats

Huidige vestigingsplaats	Alternatieve vestigingsplaats						to-taal
	regio Aalsmeer	Almere	Drenthe	Heerhugowaard	Zuid-Holland	overig	
Regio							
Aalsmeer	6	3	-	5	1	1	16
Elders	11	1	5	4	-	3	24
Totaal	17	4	5	9	1	4	40

Als mogelijke andere locatie voor het bedrijf is ook Heerhugowaard relatief vaak opgegeven (zie ook voorgaande paragraaf).

De belangrijkste factoren op grond waarvan andere bedrijfsplaatsen werden afgekeurd, zijn vermeld in tabel 3.8.

De meeste tuinders uit Sloten wilden zich vestigen in de regio Aalsmeer. Daarbij viel vooral het oog op de Schinkelpolder, nog steeds een vrijwel open gebied in het noordwesten van de gemeente Aalsmeer. De "slechte medewerking van deze gemeente" is door veel tuinders genoemd als doorslaggevende reden voor het afvallen van deze locatie. Enige toelichting is hier op zijn plaats, hetgeen geschiedt op basis van de gesprekken met de tuinders.

De kandidatuur van Amsterdam voor de organisatie van de Olympische Spelen in 1992 leidde tot een versnelde uitkoop van de tuinbouwbedrijven in Sloten. Hier zou het Olympisch Dorp moeten worden gebouwd. De Spelen gaan naar Barcelona; het tuinbouwgebied Sloten zal worden gebruikt voor "normale" stadsuitbreiding.

Tabel 3.8 Top drie van categorieën van factoren, genoemd door tuinders uit Sloten, die een rol hebben gespeeld bij het afwijzen van alternatieve locaties binnen en buiten de regio Aalsmeer

Locaties binnen regio Aalsmeer		Locaties buiten regio Aalsmeer	
categorie	aantal keren genoemd	categorie	aantal keren genoemd
1. Institutionele fact.	8	1. Sociale factoren	10
2. Prod. omstandigheden	5	2. Centrumfactoren	5
3. Produktie-middelen	3	Overige factoren	5

Om de continuïteit van hun bedrijf te waarborgen, moesten de tuinders op zeer korte termijn elders het bedrijf kunnen voortzetten. In Sloten ging het om een hechte tuinbouwgemeenschap; velen waren daar al 20 tot 30 jaar zelfstandig tuinder. Om in de buurt van de oude woonplaats, familie en vrienden te kunnen blijven wonen, werd in eerste instantie gezocht naar een geschikte plek voor het bedrijf in de regio Aalsmeer. De Schinkelpolder leek dat te zijn. De gemeente Aalsmeer heeft dit gebied ook voor de glastuinbouw bestemd. Het was de bedoeling dit gebied projectmatig te ontwikkelen. De luchthaven Schiphol maakte bezwaar tegen vestiging van tuinbouwbedrijven en spande een AROB-(administratieve rechtspraak overheidsbeslissingen) procedure aan tegen de gemeente Aalsmeer, die uitviel in het nadeel van de gemeente.

Een andere belemmering voor nieuwvestiging is de geluidhinder door de bedrijfsactiviteiten van Fokker. Hierdoor is de bouw van bedrijfswoningen niet mogelijk.

Uiteindelijk heeft één tuinder uit Sloten zich weten te vestigen in de Schinkelpolder. Daarbij is het in dit voor projectvestiging bedoelde gebied gebleven. Andere tuinders hadden al vergevorderde plannen om zich hier te vestigen, toen de gemeente Almere zich aandiende. Almere als vestigingsplaats werd eerst niet serieus genomen. Een groep tuinders is er op een winterdag wezen kijken en zag één kale vlakte. Maar door onder andere de blijvende onzekerheid over toestemming om te kunnen starten in de Schinkelpolder, de doortastende werkwijze van Almere en de tijdsdruk werd Almere een steeds aantrekkelijker alternatief. De maagdelijke, vruchtbare grond, de lage grondprijs, het vrij kunnen kiezen van de kavelformen, de lage aanlegkosten van nutsvoorzieningen en de beloofde snelle realisatie van het project droegen ertoe bij dat een groep tuinders koos voor Almere. Op al deze aspecten moest de Schinkelpolder het afleggen tegen de locatie "Buitenvaart" in Almere. Ook aan de eis van vele tuinders dat een nieuwe vestigingsplaats op niet al te grote afstand mocht liggen van de oude woonplaats en/of de veiling voldeed Almere. Een voorwaarde van de gemeente Almere voor het ontwikkelen van "Buitenvaart" was dat de eerste groep tuinders uit Sloten 30 hectare kocht. De tuinders hadden echter maar 20 hectare nodig. Het compromis werd bereikt op 25 hectare.

Er is dus sprake geweest van een combinatie van factoren, waaronder: tijdsdruk, onzekerheid over het verkrijgen van vergunningen, minder goede produktie-omstandigheden en hoge prijzen voor produktiemiddelen (grond). Voor het niet tot stand komen van het project wordt de verantwoordelijkheid door de tuinders in eerste instantie gelegd bij de gemeente Aalsmeer.

Een ander probleemgebied in de regio Aalsmeer ligt bij Rijenhout. De STIVAS heeft hier een project van de grond proberen te krijgen, hetgeen maar gedeeltelijk is gelukt. Geluidhinder levert beperkingen op ten aanzien van de bouw van bedrijfswoningen en daardoor stagneert nieuwvestiging.

De factoren die verantwoordelijk zijn voor het afvallen van

locaties buiten de regio Aalsmeer zijn in paragraaf 3.5.1 behandeld.

Aan de zeven tuinders die elders gevestigd zijn en die de regio Aalsmeer niet als alternatieve locatie noemden, is gevraagd wat daarvan de reden was. Voor de meerderheid (vijf) speelde de hoogte van de grondprijs een rol. Van degenen die wel als alternatief een locatie binnen de regio Aalsmeer op het oog hadden, speelde voor vijf eveneens de grondprijs een rol. De hoge grondprijs vormt daarmee een belangrijk centrumnadeel. Niet als doorslaggevende reden, maar wel een aantal malen genoemd ten nadele van de regio Aalsmeer is de mentaliteit in het gebied. Dit heeft bijvoorbeeld zijn weerslag op het functioneren van studieclubs. De openhartigheid binnen studieclubs is volgens de elders gevestigde tuinders in hun locatie groter dan in de regio Aalsmeer.

3.6 Conclusies over 3.4 en 3.5

De sociale en centrumfactoren zijn na de produktie-omstandigheden het belangrijkste voor de keuze van een bepaalde locatie (positieve selectiecriteria). Voor de afweging met alternatieve locaties selecteren de sociale factoren (de afstand vooral) het sterkst negatief. Daarna werken de centrum- en institutionele factoren het sterkst in negatieve zin. Van de overheid wordt een dienende taak verwacht. Zij moet de voorwaarden scheppen voor het snel kunnen realiseren van een nieuwvestiging. Werkt zij te traag of werpt ze belemmeringen op dan kan dat van invloed zijn op de locatiekeuze van een tuinder, en wel in afwijzende zin. Toevallige, minder aan de locatie gebonden factoren (te laag bod op bestaand bedrijf) leiden ook vaak tot het wegvallen van een bepaalde vestigingsplaats.

3.7 Evaluatie van de keuze

In paragraaf 3.4 zijn de factoren behandeld die een rol speelden bij de locatiekeuze. Aan de tuinders is de vraag voorgelegd, nu men enige tijd is gevestigd, of de verschillende factoren aan de toenmalige verwachtingen voldoen. Voor veel factoren ligt het voor de hand dat ze uitgekapt zijn zoals werd verwacht. Het zijn vooral de sociale factoren die de tuinders zijn meegewallen. Relatief het vaakst geldt dat voor "woonomgeving/-klimaat". Slechts zeer sporadisch is aangegeven dat een factor onder de verwachting is gebleven.

Het lijkt erop dat de tuinders dus een goede keuze hebben gemaakt. Ze zijn niet voor verrassingen komen te staan, omdat velen van hen al goed bekend waren met hun huidige vestigingsplaats. De meeste tuinders zijn immers maar over kleine afstand verhuisd. Degenen die verder weg zijn gegaan, waren al redelijk goed bekend door contacten met familie en/of oud-collega's in de nieuwe locatie.

Als voordelen van de huidige vestigingsplaats die pas na verloop van tijd naar voren zijn gekomen, werden genoemd: gunstig woon-/werk-/leefklimaat (7x), optimale bedrijfstechnische-omstandigheden (7x) en voordelen van het in een centrum gevestigd zijn (5x). De eerste twee aspecten werden vooral opgegeven door de tuinders in Almere, het laatste alleen door de tuinders in de regio Aalsmeer.

Als belangrijkste nadeel is genoemd het gebrek aan geschikte arbeidskrachten in de regio Aalsmeer. Geduchte concurrenten op de arbeidsmarkt zijn de luchthaven Schiphol en Fokker. Gezien de expansie in het vliegverkeer en de daardoor toenemende werkgelegenheid zal de arbeidsvoorziening een steeds groter knelpunt gaan vormen.

Alles overziend is het overgrote deel (90%) van de tuinders tevreden tot zeer tevreden over de vestigingsplaats. In hoofdstuk 4 zal blijken dat de meeste tuinders bedrijfstechnisch gezien aanmerkelijk vooruit zijn gegaan. Dit zal doorwerken in de financiële resultaten en daarmee ook in het oordeel over de vestigingsplaats. Geling en Groot (1962) constateerden in hun studie een duidelijke samenhang tussen het oordeel over de vestigingsplaats en de mate van tevredenheid met het gehele bedrijf.

De meeste geïnterviewde tuinders zijn ook wanneer het gaat om de sociale kanten van de vestigingsplaats tevreden.

3.8 Rol van de overheid

Precies de helft van de tuinders vindt dat de overheid de vestiging van glastuinbouwbedrijven moet stimuleren. De rest vindt dat dit niet moet, of heeft daar geen mening over. Stimulering zou moeten gebeuren door verbetering/aanleg van infrastructuur en het verlenen van financiële steun (subsidies) aan tuinders, met name aan jonge, startende tuinders.

Over de medewerking van de overheden bij de vestiging van nieuwe bedrijven is meer dan de helft van de ondervraagden tevreden. Deze opvatting is hoofdzakelijk gebaseerd op eigen ervaringen. Eén op de drie tuinders vindt die medewerking matig of ronduit slecht. De rest is het antwoord schuldig gebleven.

Bijna alle tuinders met klachten over de medewerking van de overheden wonen in de regio Aalsmeer. Ruim de helft van de klachten heeft betrekking op het werktempo van het overheidsapparaat, zoals "te langdurige procedures", "trage behandeling subsidieaanvragen" en "meer tegenwerking dan medewerking". In dit verband zijn met name de gemeenten Haarlemmermeer en Uithoorn genoemd.

Andere klachten zijn de (te) strenge voorschriften en de gebrekkige informatie van gemeentezijde.

Geconcludeerd mag worden dat deze tuinders een betere dienstverlening en meer klantvriendelijke houding van de overheid verwachten, met name van (bepaalde) gemeenten.

4. Het nieuwe en het oude bedrijf

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het resultaat - in bedrijfsstructuureel opzicht - van de bedrijfswisseling geschetst. Het gaat hierbij zowel om de situatie op het huidige als die op het voorlaatste bedrijf. De vergelijking tussen het nieuwe en het oude bedrijf kan gemaakt worden voor 50 bedrijven. De overige bedrijven zijn filiaalbedrijven (8) en bedrijven met een bedrijfshoofd dat voorheen geen zelfstandig tuinder was (4). In een aparte paragraaf wordt aandacht geschonken aan deze laatste twee categorieën.

Naar huidige en vorige vestigingsplaats kunnen de 50 hierboven genoemde bedrijven als volgt worden ingedeeld:

- verplaatsing naar of binnen regio Aalsmeer exclusief uit Sloten : 20 bedrijven;
- vanuit Sloten naar de regio Aalsmeer : 16 bedrijven;
- vanuit Sloten naar elders : 14 bedrijven.

4.2 Bedrijfstype

De meeste van de 50 bedrijven richten zich vooral op de teelt van snijbloemen. Slechts twee bedrijven zijn gespecialiseerd in de groenteteelt en op vier bedrijven is sprake van een mengvorm. Van de bedrijfshoofden (50) die van bedrijf zijn gewisseld, hebben elf bij die gelegenheid de bedrijfsopzet veranderd. Dit zijn bijna allemaal tuinders uit Sloten. Degenen onder hen die zich buiten de regio Aalsmeer vestigden, richten zich nu bijna volledig op de bloemeteelt onder glas. Bij de tuinders die in de regio Aalsmeer opnieuw zijn begonnen, gaat het om een gedeeltelijke of volledige omschakeling van groente- naar bloemeteelt. Behalve onder glas telen een aantal van hen, evenals in Sloten, gewassen in de open grond.

Voor de verschuiving van groente- naar sierteelt zijn onder andere de volgende redenen gegeven:

- het werk in de sierteelt is wat aangenameer dan in de groenteteelt;
- de sierteelt biedt betere financiële perspectieven;
- goedkoper vervoer door nabijheid bloemenveiling.

De overschakeling van groente naar sierteelt is gepaard gegaan met een daling van het aantal gewassen. Zo bestond het teeltplan van een derde van de tuinders uit Sloten op het oude bedrijf uit één gewas. Op dit moment verbouwt 60 procent van de Slotense tuinders één gewas.

Binnen de totale groep van 50 is het percentage tuinders dat één gewas verbouwt gestegen van 48 tot 70 procent.

4.3 Ondernemingsvorm

Het merendeel (90%) van de bedrijven wordt geëxploiteerd als een persoonlijke onderneming. Dit gold ook in de oude situatie. Op 58 procent van de bedrijven is er één bedrijfshoofd. De overige persoonlijke ondernemingen worden geleid door twee of meer bedrijfshoofden die een vennootschap onder firma (11 maal) of een maatschap (8 maal) zijn aangegaan. Naast persoonlijke ondernemingen zijn er vijf bedrijven die rechtspersoonlijkheid bezitten (alle besloten vennootschappen).

De meeste mutaties binnen de persoonlijke ondernemingen vonden plaats bij de tuinders die zich in de regio Aalsmeer vestigden (exclusief tuinders uit Sloten). Op vijf bedrijven werd de eenhoofdige leiding omgezet in een meerhoofdige in de vorm van een vennootschap onder firma (3 maal) of een maatschap (2 maal). Binnen de groep tuinders uit Sloten die naar elders verhuisden, bleef het aantal bedrijven met één bedrijfshoofd per saldo gelijk: drie ontbindingen van een vennootschap onder firma en driemaal werd een maatschap aangegaan. Belangrijkste wijziging binnen de groep tuinders uit Sloten die in de regio Aalsmeer opnieuw zijn begonnen is dat op twee bedrijven de meerhoofdige leiding is omgezet in een eenhoofdige.

4.4 Arbeidsbezetting

Het gemiddeld aantal vaste arbeidskrachten (inclusief bedrijfshoofden en gezinsleden) op de 50 bedrijven is na de bedrijfswisseling met 1,5 gestegen tot 5,3 arbeidskrachten per

Tabel 4.1 Aantal bedrijven naar verandering aantal vaste arbeidskrachten en aard van de bedrijfsverplaatsing

Aantal vaste arbeids- krachten	Bedrijfsverplaatsing			
	naar of binnen regio Aalsmeer (excl. uit Sloten)	van Sloten naar regio Aalsmeer	van Sloten naar elders	totaal
Meer	14	4	10	28
Gelijk	3	8	2	13
Minder	3	4	2	9
Totaal	20	16	14	50

bedrijf. De toeneming van de vaste arbeidsbezetting was het grootst op de bedrijven die vanuit Sloten naar elders zijn verplaatst (van gemiddeld 3,0 tot 5,3 arbeidskrachten per bedrijf). In tabel 4.1 is het aantal bedrijven gegeven waarop de arbeidsbezetting daalde, gelijk bleef of steeg. Daarbij is een indeling gemaakt naar herkomst- en vestigingsgebied van de bedrijven.

Zeer duidelijk is het verschil tussen de twee groepen bedrijven uit Sloten. Op drie kwart van de bedrijven die zijn verplaatst naar de regio Aalsmeer bleef de vaste arbeidsbezetting gelijk of nam af, terwijl op een bijna even groot percentage van de bedrijven die uit Sloten naar elders zijn gegaan het aantal vaste arbeidskrachten steeg.

Vrij veel vaste vreemde arbeidskrachten (63%) zijn vanaf het voormalige bedrijf bij de bedrijfswisseling meegetrokken naar het nieuwe bedrijf. Dit percentage is het hoogst (72%) bij de categorie Sloten-Aalsmeer en het laagst (51%) bij de bedrijven die van Sloten naar elders zijn vertrokken. Verwonderlijk is dit niet, omdat de afstand tussen het oude en nieuwe bedrijf bij deze categorie bedrijven het grootst is.

4.5 Kavelbreedte en -grootte

Belangrijk voor een glastuinbouwbedrijf is de breedte van de bedrijfskavel. De meest efficiënte kas is namelijk een vierkante kas. Wanneer de breedte van de kavel beperkt is, zijn alleen smalle en lange kassen mogelijk. Vooral in het oude gedeelte van Aalsmeer is dat een probleem waar veel bedrijven mee kampen. Door middel van de Regeling Reconstructie Oude Glastuinbouwgebieden (RROG) probeert men in deze situatie verbetering te brengen.

Op de 50 bedrijven is de huidige breedte van de kavel gemiddeld 100 meter. In de oude situatie was dat slechts 45 meter. Gaat men uit van een minimale breedte van 75 meter, dan blijven nu tien bedrijven onder deze norm. Voor de verplaatsing gold dat voor het merendeel (92%) van de bedrijven. De tuinders die nu een kavel hebben die niet breder is dan 75 meter komen bijna allemaal uit Sloten en zijn gevestigd in de regio Aalsmeer. Daaronder vallen ook de tuinders (5) uit Sloten die in Lijnden een nieuw bedrijf zijn gestart. Dit zijn oudere tuinders die in Lijnden de mogelijkheid kregen om het bedrijf op ongeveer dezelfde wijze voort te zetten. Zo wordt een deel van de grond gebruikt voor teelten onder glas en een ander deel voor teelten in de open grond.

De gemiddelde oppervlakte van de bedrijven is na de verplaatsing verdubbeld en bedraagt nu bijna twee hectare.

In tabel 4.2 zijn de bedrijven ingedeeld naar de verandering in bedrijfsoppervlakte. Vrijwel alle nieuwe bedrijven (84%) zijn groter dan het oude bedrijf.

Tabel 4.2 Aantal bedrijven naar verandering in bedrijfsoppervlakte en aard van de bedrijfsverplaatsing

Bedrijfs- oppervlakte	Bedrijfsverplaatsing			
	naar of binnen regio Aalsmeer (excl. uit Sloten)	van Sloten naar regio Aalsmeer	van Sloten naar elders	totaal
Groter	18	11	13	42
Gelijk (+ of -10%)	1	2	-	3
Kleiner	1	3	1	5
Totaal	20	16	14	50

4.6 Oppervlakte, aantal en leeftijd van de glasopstanden

De gemiddelde oppervlakte glas per bedrijf is na de bedrijfswisseling met 39 procent toegenomen: van 66 tot 92 are. Het sterkst steeg de gemiddelde oppervlakte glas op de bedrijven die uit Sloten naar elders zijn verplaatst. Voorheen was bij deze groep per bedrijf 52 are bedekt met glas, nu is dat 92 are. Het gemiddeld areaal glas op de nieuwe bedrijven in de regio Aalsmeer is met 109 are het grootst. Op bijna twee van de drie bedrijven uit deze groep ligt het glasareaal boven de 100 are.

In tabel 4.3 is het aantal bedrijven aangegeven waarop de oppervlakte glas daalde, gelijk bleef of steeg.

Tabel 4.3 Aantal bedrijven naar verandering in de oppervlakte glas en aard van de bedrijfsverplaatsing

Oppervlakte glas	Bedrijfsverplaatsing			
	naar of binnen regio Aalsmeer (excl. uit Sloten)	van Sloten naar regio Aalsmeer	van Sloten naar elders	totaal
Groter	18	9	12	39
Gelijk (+ of -10%)	1	-	-	1
Kleiner	1	7	2	10
Totaal	20	16	14	50

Het areaal glas is op de meeste bedrijven uitgebreid. De bedrijven waarop na verplaatsing de oppervlakte glas is afgenomen vallen hoofdzakelijk in de groep die van Sloten naar de regio Aalsmeer is gekomen. De leeftijden van de bedrijfshoofden op deze bedrijven spelen daarbij een rol. Deze tuinders zijn gemiddeld 55 jaar tegen 46 jaar voor alle bedrijfshoofden die van bedrijf zijn gewisseld. Uit de gesprekken is gebleken dat een verkleining van de oppervlakte glas bij deze bedrijven in de bedoeling lag.

Een verdere uitbreiding van de oppervlakte glas behoort op 90 procent van de bedrijven tot de mogelijkheden. De uitbreidingsruimte op deze bedrijven loopt sterk uiteen: van 10 tot 180 are. Gemiddeld kan het glasareaal met 80 are worden uitgebreid. In vergelijking met het verleden is er een duidelijke verbetering opgetreden. Voorheen was er op iets meer dan de helft van de bedrijven ruimte voor vergroting van de glasoppervlakte. Deze mogelijkheid bleef beperkt tot gemiddeld 44 are.

De drie groepen bedrijven hebben in de huidige situatie gemiddeld ongeveer een even grote oppervlakte voor vergroting van het glasareaal.

Voor de bedrijfsverplaatsing lagen op zes bedrijven de glasopstanden verspreid over twee kavels. Nu geldt dat nog slechts voor één bedrijf.

De bedrijfswisseling ging verder gepaard met een afnemende van het aantal kassen per bedrijf: van 2,6 tot 1,0. Vooral op de bedrijven die naar of binnen de regio Aalsmeer zijn verplaatst (exclusief de bedrijven uit Sloten), is een behoorlijke verbetering geboekt. Op deze bedrijven daalde het aantal kassen van gemiddeld vier tot één.

Wanneer de kassen een leeftijd bereiken van tien jaar dan komt het moment van vervanging in zicht. Bij een leeftijd van vijftien jaar zijn de kassen veelal verouderd. Op het moment van bedrijfswisseling was op ruim 40 procent van de bedrijven de belangrijkste kas ouder dan vijftien jaar. Op twee van de drie bedrijven was deze kas ouder dan tien jaar. De gemiddelde leeftijd van de belangrijkste kas was dertien jaar. Tussen de drie groepen bedrijven bestaan op dit punt bijna geen verschillen.

4.7 Substraatteelt, gietwater en procescomputers

Het telen op substraat, een moderne ontwikkeling komt bij de bedrijven weinig voor. Slechts vier bedrijven maken van deze teeltmethode gebruik. Dit zijn bedrijven met een wat afwijkend karakter. Ze telen bijvoorbeeld orchideeën of hebben zich toegelegd op vermeerdering van planten.

De bedrijfswisseling is geen enkele maal aangegrepen om over te schakelen op substraatteelt. Het omgekeerde vond echter wel plaats. Het gaat hierbij om drie bedrijven die zijn verplaatst naar de regio Aalsmeer (exclusief uit Sloten). Op twee bedrijven werd in de oude situatie gedeeltelijk en op één geheel op sub-

straat geteeld. Op deze drie bedrijven is de substraatteelt verlaten. Dit ging overigens niet gepaard met een wisseling van bedrijfstype. Het waren en zijn bloemenbedrijven.

Bijna 80 procent van de bedrijven maakt gebruik van een bassin voor de gietwatervoorziening van het bedrijf. Veertien procent gebruikt oppervlaktewater en de overige bedrijven gieten met grond- of leidingwater.

Op de meeste bedrijven is de watervoorziening na de bedrijfswisseling drastisch gewijzigd. Voor die tijd hadden er tien een waterbassin tegen 39 nu. De meesten (22) maakten toen gebruik van grondwater tegen drie nu. Voor 16 bedrijven betekende de bedrijfswisseling geen verandering in de wijze van watervoorziening. Van de overige 34, waarbij dat dus wel het geval was, vinden 27 bedrijfshoofden deze gang van zaken een verbetering, voor vier van hen maakt het geen verschil en drie vinden dat de watervoorziening is verslechterd.

Om het klimaat in de kas goed te kunnen beheersen is de aanwezigheid van een procescomputer een noodzakelijke voorwaarde. Op vier van de vijf bedrijven is een dergelijke voorziening aanwezig. De tien bedrijven zonder automatische klimaatbeheersing zijn alle afkomstig uit Sloten en liggen nu bijna allemaal in de regio Aalsmeer. De oppervlakte glas (gemiddeld 20 are) op deze bedrijven is te klein voor een investering in een procescomputer.

Door de bedrijfswisseling is het percentage bedrijven dat is uitgerust met een procescomputer gestegen van 30 tot 80.

4.8 Bedrijfstechnische situatie op het oude bedrijf

Van de 50 tuinders die het bedrijf verplaatsten, zeiden 23 tuinders dat ze een in alle opzichten duidelijk verouderd bedrijf hebben achtergelaten. Dit zijn hoofdzakelijk tuinders uit Sloten. Zes tuinders beschouwden hun voormalig bedrijf in een aantal opzichten verouderd. De overigen zeiden dat het bedrijf in technisch opzicht redelijk kon meekomen (14) of dat het voldeed aan de moderne eisen (7). Men kan zich afvragen waarom deze 21 bedrijfshoofden dan toch van bedrijf zijn gewisseld. De helft van hen is afkomstig uit Sloten en stond dus voor een gedwongen vertrek. Bij de overigen speelde dat uitbreiding van het oude bedrijf in technisch en/of economisch opzicht niet verstandig zou zijn geweest of dat de oppervlakte om uit te breiden ontbrak, terwijl men daar wel, vooral met het oog op opvolgers, naar streefde.

4.9 Afstand tot de veiling

De gemiddelde afstand tot de veiling (VBA) van de bedrijven die uit Sloten naar elders zijn verplaatst is toegenomen van 15 tot 65 km. De praktische betekenis van dit gemiddelde is beperkt,

omdat iedere tuinder die elders gevestigd is, gebruik maakt van collectief vervoer. In het algemeen ervaren ze deze vorm van vervoer positief.

De afstand tot de veiling van de overige bedrijven (nu liggend in de regio Aalsmeer) is gedaald van 11 tot 6 km. Op een kwart van deze bedrijven wordt het transport van de produkten naar de veiling uitbesteed (collectief vervoer). In de oude situatie lag het aandeel op tien procent.

Van de groep tuinders die van bedrijf is gewisseld, zei bijna twee derde dat het vervoer van de produkten naar de veiling nu gunstiger is dan voorheen. Ruim een kwart zag geen verschil en de overigen vonden dat er op dit punt sprake is van een achteruitgang.

4.10 Filiaalbedrijven en overige bedrijven

De meeste van de acht filiaalbedrijven zijn gericht op de teelt van potplanten (4) en bloemen (2). Vijf filialen bezitten rechtspersoonlijkheid (bv's). De filialen zijn vooral na 1987 opgezet. Het gaat over het algemeen om grote bedrijven. Ze beschikken over een kavel van gemiddeld bijna 3 hectare met een breedte van 130 meter met daarop een glasareaal van 104 are. Voor de uitbreiding van de glasoppervlakte is gemiddeld nog 120 are beschikbaar. De arbeidsbezetting op deze bedrijven is hoog: gemiddeld tien vaste arbeidskrachten.

Op vier bedrijven is het bedrijfshoofd voor het eerst zelfstandig tuinder. De gemiddelde leeftijd van deze tuinders bedraagt 27 jaar. Op twee bedrijven vindt bloementeel op substraat plaats, de andere twee zijn potplantenbedrijven. De gemiddelde oppervlakte van de bedrijven ligt op 1,8 hectare. De kavel is 85 meter breed en is bezet met 91 are glas. Voor vergroting van het glasareaal blijft er gemiddeld 66 are over. Het aantal vaste arbeidskrachten bedraagt 4,8. Deze jonge tuinders hebben een beperkt aantal jaren na de start al een behoorlijk groot bedrijf.

4.11 Conclusies

De bedrijven van de tuinders zijn gemiddeld bijna 2 ha groot, waarvan 92 are bedekt is met glas. Op bijna 80 procent van de bedrijven is de oppervlakte glas vergroot. De kavelbreedte, voorheen voor veel bedrijven een knelpunt, is op één bedrijf na geen probleem meer.

De sierteelt is duidelijk favoriet. Nu ligt dat ook wel voor de hand, omdat de meeste bedrijven in de buurt van de bloemenveiling Aalsmeer liggen. De tuinders op de verder weg gelegen bedrijven beschikken veelal over een collectieve vervoersmogelijkheid, waarover men erg tevreden is. Het aantal gewassen per bedrijf is beperkt. Zeventig procent van de tuinders teelt één ge-

was. Substraatteelt is van weinig betekenis. Deze teeltwijze is uitsluitend aangetroffen bij orchideeënkwekers en plantenvermeerderers.

Het percentage bedrijven met een regenwaterbassin is gestegen van 20 tot bijna 80. De meeste tuinders (80%) vinden dat de watervoorziening is verbeterd.

Een procescomputer functioneert op 80 procent van de bedrijven. De bedrijven die op andere wijze het kasklimaat beheersen, hebben gemiddeld een beperkte oppervlakte glas. Ook op dit punt heeft de bedrijfswisseling veranderingen bewerkstelligd, daar men voorheen op slechts 30 procent van de bedrijven beschikte over een procescomputer.

Samengevat mag worden gesteld dat 80 à 90 procent van de tuinders die het bedrijf verplaatsen nu beschikt over een modern tuinbouwbedrijf. De overigen, voornamelijk oudere tuinders uit Sloten, hebben bij het opnieuw beginnen vooral voor ogen gehad: "het wat om handen houden in een omgeving met een plezierig werken leefklimaat".

5. Vestigingsruimte

5.1 Inleiding

De mogelijkheden die er in de regio Aalsmeer zijn voor het oprichten van nieuwe glastuinbouwbedrijven worden bepaald aan de hand van de planologische ruimte voor de glastuinbouw. De planologische ruimte is het verschil tussen de voor glastuinbouw bestemde oppervlakte grond en de aanwezige oppervlakte glas. Voor het bepalen van de oppervlakte grond die theoretisch aangewend kan worden voor nieuwvestiging is gebruik gemaakt of uitgegaan van:

- topografische kaarten met schaal 1 op 10.000, uitgegeven in 1986 met terreininformatie van 1984. De nieuwvestigingen na die tijd zijn met gegevens uit het onderzoek op de kaarten aangegeven. Uitbreidingen van bestaande glastuinbouwbedrijven zijn ook bijgewerkt. De peildatum is 1 december 1989;
- vastgestelde bestemmingsplannen van de gemeenten Aalsmeer, Amstelveen, Uithoorn en Haarlemmermeer;
- bestemming glastuinbouw. Deze is meestal omschreven met "agrarische doeleinden III": gronden bestemd voor uitoefening van agrarische bedrijven met de daarbij behorende bouwwerken, alsmede kassen met uitzondering van agrarische bedrijfswoningen. Voor woningen wordt meestal gewerkt met bouwblokken of -stroken langs bestaande wegen. Om het achterland ook te kunnen benutten, zijn veelal insteekwegen nodig. Er wordt verondersteld dat in dergelijke gevallen ook een woning gebouwd mag worden, anders zal een tuinder zich daar niet vestigen;
- dat nieuwvestiging plaats vindt op gronden waarop met niet al te grote moeite een kavelbreedte van 100 meter is te realiseren;
- dat voor nieuwvestiging een bruto-oppervlakte nodig is van 2,5 ha (inclusief wegen en sloten e.d.). Afhankelijk van de plaatselijke omstandigheden kan dat hoger of lager uitvallen.

Per gemeente wordt in eerste instantie de oppervlakte gegeven die gebruikt zou kunnen worden voor nieuwvestiging en tevens het aantal bedrijven dat daarop een plek zou kunnen vinden. Bij het aantal nieuwe bedrijven is onderscheid gemaakt tussen vestiging aan bestaande en nog aan te leggen wegen. Dit kan dienen als een indicatie voor de realisatiekansen op korte of lange termijn en de inspanningen die daarvoor nodig zijn.

In het voorgaande is uitgegaan van het ruimtelijk beleid van de gemeente. Het ruimtelijk beleid van andere overheden (Rijk, Provincie) en plannen/wetten met ruimtelijke gevolgen zijn ook

van belang voor het bepalen van de mogelijkheden voor nieuwvestiging van glastuinbouwbedrijven. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar het provinciaal beleid.

Het ruimtelijk beleid van de Provincie Noord-Holland voor het studiegebied is vastgelegd in het streekplan Amsterdam-Noord-zeekanaalgebied (ANZKG, 1987). De ruimte die in dit plan is gereserveerd voor glastuinbouw wordt vergeleken met de ruimte op basis van de bestemmingsplannen.

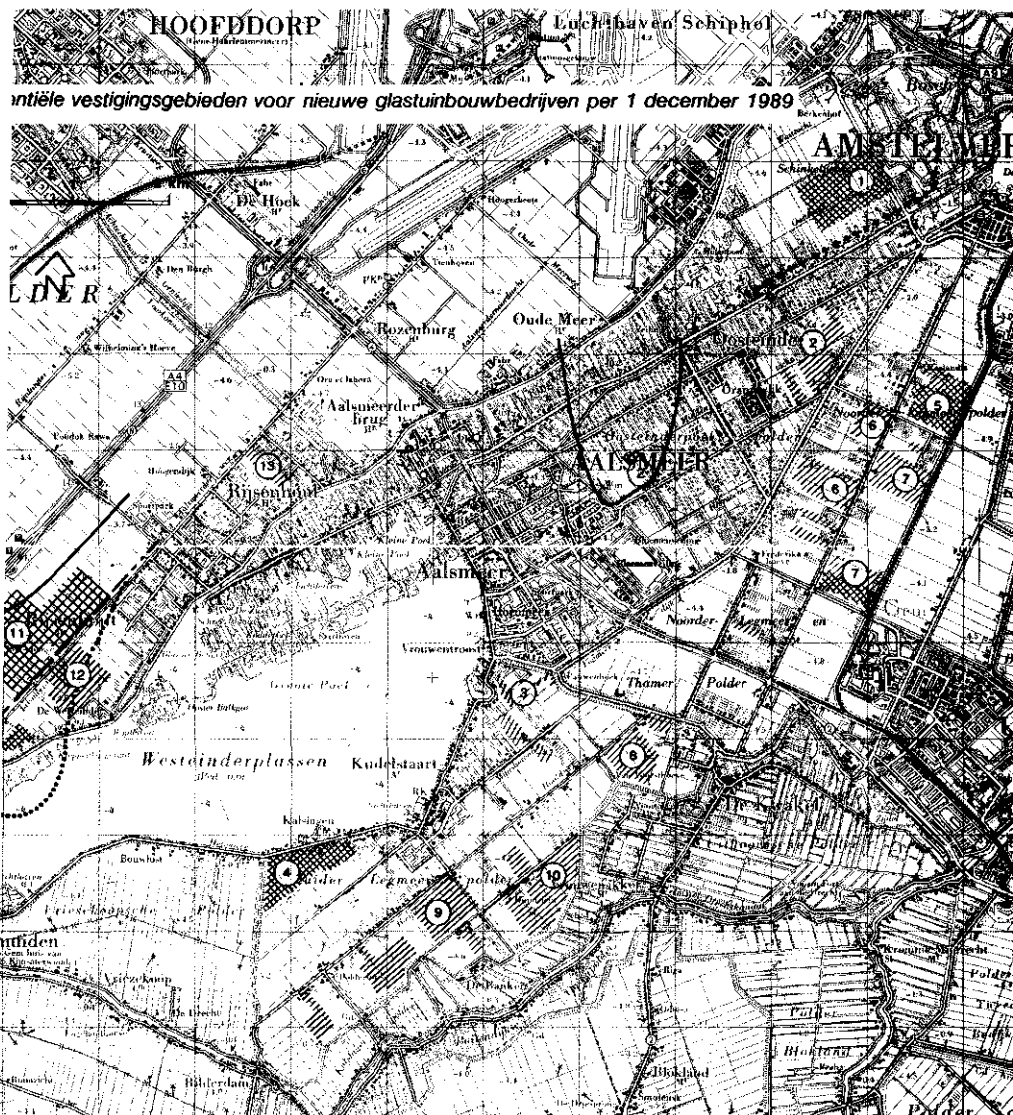
Geluidhinder kan belangrijke ruimtelijke gevolgen hebben. Twee vormen van geluidhinder zijn vliegtuig- en industrielawaai. De Luchtvaartwet schrijft voor dat rond het luchtvaartterrein van Schiphol een geluidszone wordt vastgesteld. De geluidsbelasting is aangegeven in de vorm van lijnen (contouren) van gelijke geluidsbelasting en is uitgedrukt in zogenaamde Kosteneenheden (Ke, genoemd naar de commissie "Kosten"). Het op de Luchtvaartwet gebaseerde Besluit geluidsbelasting grote luchtvaartterreinen (1981) staat het bouwen van bedrijfswoningen toe na ontheffing van de minister van VROM, tot maximaal 45 Kosteneenheden. De geluidsbelastingslijnen zijn terug te vinden op kaarten van de Rijksluchtvaartdienst (RLD). De Provincie gaat bij het beoordelen van bouwaanvragen voor bedrijfswoningen in eerste instantie uit van een combinatie van de zoneringskaarten 19-135 (RLD, 1985) en 19-136 (RLD, 1985). Op de laatste kaart staan de contouren bij draaiing van de vierde baan. De Provincie houdt, in tegenstelling tot het tweede kabinet Lubbers, vast aan deze mogelijkheid. Behalve met de bovengenoemde contouren houdt de provincie - zo daar aanleiding voor is - rekening met de actuele contouren (kaart 19-240, 1987). De 45 Ke-lijnen van de drie kaarten zijn voor zover van belang ingetekend op figuur 5.1.

Op basis van de Wet geluidhinder moet er een geluidszone worden vastgesteld rond het bedrijventerrein Schiphol-Oost. Binnen de geluidscontour van 55 dB(A) is de bouw van bedrijfswoningen uitgesloten, tenzij door middel van afscherming de geluidsbelasting lager wordt dan 55 dB(A). Deze contour is ook (gedeeltelijk) ingetekend op figuur 5.1.

De werkwijze kan als volgt worden samengevat:

- de oppervlakte voor nieuwvestiging en het aantal nieuwe bedrijven is berekend aan de hand van vastgestelde bestemmingsplannen;
- correcties hierop zijn aangebracht door een vergelijking met het provinciaal ruimtelijk beleid en de gevolgen van geluidhinder.

In figuur 5.1 zijn de gebieden aangegeven waar op basis van vastgestelde bestemmingsplannen nieuwe glastuinbouwbedrijven mogen worden gebouwd. De nummers van de gebieden komen overeen met die in de volgende paragrafen. Uitbreiding van bestaande bedrijven en bedrijven gebouwd na 1984 zijn niet in figuur 5.1 ingetekend. Bij de berekening van de oppervlakte is daar wel rekening mee gehouden.

Vestigingsgebieden op basis van vastgestelde bestemmingsplannen

Vestigingsgebieden op basis van vastgestelde bestemmingsplannen die afwijken door milieuhygenische en planologische beperkingen

Nummer des gebied

contouren:

45 Ke (19 - 135)

45 Ke (19 - 136)

45 Ke (19 - 240)

55 dB (A)

5.2 Aalsmeer

Om de planologische ruimte voor de glastuinbouw in deze gemeente vast te stellen is hoofdzakelijk gebruik gemaakt van de volgende bestemmingsplannen (tussen haakjes jaar van vaststelling):

- Landelijk gebied 1969 (1970);
- Kudelstaart - Legmeerdijk '75 (1975).

Het gebied is opgedeeld in een aantal kleinere delen (zie ook figuur 5.1):

1. Schinkelpolder;
2. Strook tussen Aalsmeerderweg en Hornweg/Legmeerdijk;
3. Gebied ten noordoosten van Kudelstaart;
4. Gebied ten zuidwesten van Kudelstaart.

In deelgebied 2 valt ook een strook ten westen van de Legmeerdijk die in de gemeente Amstelveen ligt. De gebieden ten noordwesten van de Oosteinderweg en de Uiterweg zijn ongeschikt voor nieuwvestiging van glastuinbouwbedrijven (zeer smalle kavels). In de strook tussen de Oosteinderweg en de Aalsmeerderweg is geen ruimte meer voor nieuwvestiging.

In tabel 5.1 is voor bovenstaande deelgebieden vermeld welke oppervlakte voor nieuwvestiging in aanmerking komt en het aantal bedrijven dat gesticht zou kunnen worden. Daarbij is onderscheid gemaakt naar vestiging aan een bestaande (insteek)weg en vestiging aan een nog aan te leggen (insteek)weg.

Tabel 5.1 Planologische ruimte in ha voor nieuwvestiging en het mogelijke aantal nieuwe glastuinbouwbedrijven in Aalsmeer naar deelgebied op 1 december 1989

Deelgebied	Oppervlakte (ha)	Aantal glastuinbouwbedr. aan		
		bestaande weg	nieuwe weg	totaal
1	51	3	14	17
2	32	8	1	9
3	17	4	2	6
4	21	7	-	7
Totaal	121	22	17	39

De gemeente Aalsmeer wil in het gebied ten zuidwesten van Kudelstaart (4) een woningbouwlocatie ontwikkelen (Kalslagen). In

het streekplan ANZKG is dit gebied niet voor glastuinbouw aangemerkt, hetgeen eveneens geldt voor een deel van gebied 2. In totaal valt dan 29 ha af voor nieuwvestiging.

De Schinkelpolder (1) valt binnen de geluidslijn van 55 dB(A). Omdat de bouw van bedrijfswoningen binnen deze contour niet mogelijk is, valt dit gebied af voor nieuwvestiging.

In totaal zou 80 ha in mindering moet worden gebracht op de in de tabel vermelde 121 ha. Er blijft dan 41 ha over voor nieuwvestiging.

5.3 Amstelveen

Het voor glastuinbouw aangewezen gebied valt in de Noorder Legmeerpolder. Voor dit gebied is nog een uitbreidingsplan in hoofdzaak van kracht: "Zuid-westelijk deel van de gemeente" (1963). Er zijn drie gebieden onderscheiden, die zijn aangegeven door de wegen en andere grenzen waardoor ze omsloten zijn:

5. J.C. van Hattumweg - spoorlijn - uitbreiding Amstelveen - Noorddammerweg;
6. Randweg - Noorddammerweg - J.C. van Hattumweg - Legmeerdijk;
7. Randweg - spoorlijn - J.C. van Hattumweg - Noorddammerweg.

In het gebied tussen de J.C. van Hattumweg - Noorddammerweg - grens bestemmingsplan - Legmeerdijk is vrijwel geen ruimte voor nieuwvestiging. De strook ten westen van de Legmeerdijk is meegenomen onder Aalsmeer.

Tabel 5.2 laat zien welke ruimte voor nieuwvestiging in Amstelveen aanwezig is.

Tabel 5.2 Planologische ruimte in ha voor nieuwvestiging en het mogelijke aantal nieuwe glastuinbouwbedrijven in Amstelveen naar deelgebied op 1 december 1989

Deel- gebied	Oppervlakte (ha)	Aantal glastuinbouwbedr. aan		
		bestaande weg	nieuwe weg	totaal
5	37	3	12	15
6	47	12	3	15
7	42	4	14	18
Totaal	126	19	29	48

Deelgebied 5 (37 ha) zou in de toekomst gebruikt kunnen worden voor de ontwikkeling van de bouwlocatie Westwijk-zuid. Dit zou dan planologisch niet onmogelijk mogen worden gemaakt, hetgeen inhoudt dat er geen nieuwe glastuinbouwbedrijven mogen worden gesticht.

Een deel van gebied 7 is nodig voor de omleiding van de S 21. Het gaat om ongeveer 10 ha.

In totaal valt er dus 47 ha af voor glastuinbouw. Daarmee blijft er in de gemeente Amstelveen 79 ha over voor nieuwe glastuinbouwbedrijven.

5.4 Uithoorn

Het grootste deel van deze gemeente wordt gedekt door het bestemmingsplan "Landelijke gebied '84" (1985). Voor de bepaling van de planologische ruimte voor glastuinbouw zijn drie gebieden nader bekeken:

8. Gebied ten noorden van de Noordzuidroute;
9. Provinciegrens - Ringvaart - Achterweg - Noordzuidroute - Hoofdweg;
10. Ringvaart - Achterweg.

De ruimte die in deze drie gebieden (in de Zuider Legmeerpolder) aanwezig is voor de glastuinbouw is in tabel 5.3 opgenomen. In totaal is in Uithoorn 126 ha beschikbaar voor nieuwvestiging.

Tabel 5.3 Planologische ruimte in ha voor nieuwvestiging en het mogelijke aantal nieuwe glastuinbouwbedrijven in Uithoorn naar deelgebied op 1 december 1989

Deel- gebied	Oppervlakte (ha)	Aantal glastuinbouwbedr. aan		
		bestaande weg	nieuwe weg	totaal
8	26	5	4	9
9	61	15	8	23
10	39	8	6	14
Totaal	126	28	18	46

5.5 Haarlemmermeer

Eind 1988 heeft de gemeenteraad het bestemmingsplan landelijk gebied vastgesteld. Het omvat bijna de gehele Haarlemmer-

meer. Voor het gebied ten zuiden van Rijsenhout is het toegestane grondgebruik vastgelegd in het bestemmingsplan "Rijsdrecht" (1982).

De gemeente heeft de mogelijkheden voor nieuwvestiging hoofdzakelijk gecreëerd rond Rijsenhout. Er kunnen drie gebieden worden onderscheiden:

11. Gebied ten westen van de Aalsmeerderweg;
12. Gebied ten oosten van de Aalsmeerderweg;
13. Gebied ten noorden van Rijsenhout.

Tabel 5.4 geeft de mogelijkheden weer voor bovenstaande drie gebieden.

Tabel 5.4 Planologische ruimte in ha voor nieuwvestiging en het mogelijke aantal nieuwe glastuinbouwbedrijven in Haarlemmermeer naar deelgebied op 1 december 1989

Deel- gebied	Oppervlakte (ha)	Aantal glastuinbouwbedr. aan		
		bestaande weg	nieuwe weg	totaal
11	62	8	18	26
12	30	-	13	13
13	8	1	2	3
Totaal	100	9	33	42

Deze drie gebieden zijn ook opgenomen in het streekplan ANZKG. Geluidhinder door het vliegverkeer kan echter beperkingen opleggen aan de bouw van bedrijfswoningen. Uitgaande van de geluidcontour van 45 Ke bij een gedraaide vierde baan (19-136), mogen er geen woningen worden gebouwd in gebied 11 (zonder draaiing zou dat wel mogen). Wanneer de actuele contour van 45 Ke (19-240) wordt gehanteerd, valt behalve gebied 11 ook een deel van gebied 12 af. Dit is circa 11 ha. Er blijft dan 28 ha over voor nieuwvestiging.

5.6 Vestigingsruimte totaal

De beschikbare ruimte (planologisch) voor glastuinbouw in het onderzoekgebied is in tabel 5.5 weergegeven. Dit vormt een optelling van de tabellen 5.1 tot en met 5.4.

Tabel 5.5 Planologische ruimte in ha voor nieuwvestiging en het mogelijke aantal nieuwe glastuinbouwbedrijven in het onderzoeksgebied naar gemeente op 1 december 1989 *)

Gemeente	Oppervlakte (ha)	Aantal glastuinbouwbedr. aan		
		bestaande weg	nieuwe weg	totaal
Aalsmeer	121	22	17	39
Amstelveen	126	19	29	48
Uithoorn	126	28	18	46
Haarlemmermeer	100	9	33	42
Totaal	473	78	97	175

*) Op basis van vastgestelde bestemmingsplannen.

Tot slot is in tabel 5.6 de ruimte en het aantal bedrijven opgenomen, dat resteert na aftrek van beperkingen.

Tabel 5.6 Planologische ruimte in ha voor nieuwvestiging en het mogelijke aantal nieuwe glastuinbouwbedrijven in het onderzoeksgebied naar gemeente op 1 december 1989 *)

Gemeente	Oppervlakte (ha)	Aantal glastuinbouwbedr. aan		
		bestaande weg	nieuwe weg	totaal
Aalsmeer	41	10	3	13
Amstelveen	79	15	15	30
Uithoorn	126	28	18	46
Haarlemmermeer	28	1	10	11
Totaal	274	54	46	100

*) Op basis van vastgestelde bestemmingsplannen en na aftrek van beperkingen.

In totaal is er dus op basis van vastgestelde bestemmingsplannen en na aftrek van beperkingen 274 ha beschikbaar voor nieuwvestiging van glastuinbouwbedrijven. Daarbij is uitgegaan dat per nieuw op te richten bedrijf bruto 2,5 ha grond nodig is. In totaal zouden op basis van dit uitgangspunt 100 nieuwe bedrijven opgericht kunnen worden. Meer dan de helft van dit aantal kan gevestigd worden aan bestaande wegen. Het aantal van 100 bedrij-

ven komt overeen met bijna 15 procent van het huidig aantal glastuinbouwbedrijven in de vier gemeenten. Wanneer er per nieuw bedrijf een hectare glas wordt neergezet, dan zou er 100 ha glas bijkomen. Dit is 17 procent van het huidig areaal in de regio Aalsmeer. De oppervlakte glas in deze regio is tussen 1983 en 1988 gestegen van 545 tot 581 ha.

Met nadruk zij er nogmaals op gewezen, dat het bij de berekende oppervlakte en het aantal bedrijven gaat om een theoretische ruimte. Of zij ook werkelijk beschikbaar komt voor de glastuinbouw, hangt af van de bereidheid van de eigenaren de grond te verkopen.

Bij de berekening van de planologische ruimte is rekening gehouden met de geluidscontouren rond de luchthaven Schiphol. Deze kunnen echter in de toekomst een ander verloop krijgen door een doorgaande groei van het vliegverkeer. In het Masterplan Schiphol is aangegeven wat er moet gebeuren om die groei mogelijk te maken. Een maatregel is bijvoorbeeld het intensiever gebruiken van het huidige banenstelsel. Verwacht wordt dat hierdoor de geluidscontouren vooral ten noordwesten en zuidoosten van de luchthaven zullen uitbreiden. Dit zou kunnen leiden tot beperkingen van de mogelijkheden voor nieuwvestiging in de Noorder Legmeerpolder.

6. Conclusies

De onderzoeksvragen die in dit onderzoek centraal staan, worden in dit hoofdstuk van een antwoord voorzien.

Welke planologische ruimte is er voor glastuinbouw in de regio Aalsmeer?

Voor de bepaling van de ruimte gaat het om de mogelijkheden die er zijn voor het vestigen van nieuwe glastuinbouwbedrijven in de gemeenten Aalsmeer, Amstelveen, Uithoorn en Haarlemmermeer. Als basis zijn de vastgestelde bestemmingsplannen van deze gemeenten gehanteerd. Daarin is aangegeven voor welke doeleinden de gronden mogen worden gebruikt. Ongeveer 470 ha zou gebruikt kunnen worden voor nieuwvestiging.

Omdat de bestemmingsplannen met rechtskracht veelal van oudere datum zijn, stemt de daarin geboden ruimte niet meer overeen met wat werkelijk mogelijk is. Immers, zowel het gemeentelijk als bovengemeentelijk ruimtelijk beleid zijn aan wijzigingen onderhevig. Een belangrijke beperking voor nieuwvestiging is de geluidhinder, veroorzaakt door het vliegverkeer van Schiphol en de bedrijfsactiviteiten op Schiphol-Oost. De te hoge geluidsbelasting in sommige delen van het studiegebied maakt de bouw van bedrijfswoningen onmogelijk.

In Aalsmeer valt het potentiële vestigingsgebied "de Schinkelpolder" (51 ha) af door de nabije ligging van Schiphol-Oost (industrielawaai). Samen met andere beperkingen blijft er in Aalsmeer 41 ha over voor nieuwvestiging. In Amstelveen valt onder andere een deel van de Noorder Legmeerpolder af, omdat daar in de toekomst een woningbouwlocatie (Groot Westwijk) zou kunnen worden ontwikkeld. Er resteert dan 79 ha voor de glastuinbouw. In Uithoorn is 126 ha beschikbaar voor nieuwe bedrijven. In de Haarlemmermeer, bij Rijsenhout, komt 72 ha niet voor nieuwvestiging in aanmerking door geluidhinder van vliegtuigen. Een oppervlakte van 28 ha bij Rijsenhout zou nog wel kunnen worden gebruikt.

De totale ruimte voor nieuwvestiging van glastuinbouwbedrijven in de regio Aalsmeer komt dan uit op 274 ha. Behalve van de oppervlakte is ook een berekening gemaakt van het aantal nieuwe bedrijven dat een plaats zou kunnen vinden op dit areaal. Per nieuwvestiging is uitgegaan van een bruto-ruimtebehoefte van 2,5 ha. Dit betekent de mogelijkheid van 100 nieuwe bedrijven, waarvan ruim de helft opgericht zou kunnen worden aan een bestaande weg. Om ook de overige ruimte te kunnen benutten is de aanleg van (insteek)wegen nodig of moeten bestaande insteekwegen worden doorgetrokken.

Vanaf 1983 tot medio 1989 zijn er 50 nieuwe bedrijven in de regio Aalsmeer gesticht. Bijna een derde daarvan is afkomstig uit het voormalig tuinbouwgebied Sloten. Ook in de toekomst moeten er rond Amsterdam tuinders plaats maken voor stadsuitbreiding (Middelveldsche Akerpolder). Dat aantal is kleiner dan de groep in Sloten. Stel dat er jaarlijks zes à zeven nieuwe bedrijven worden gesticht, dan is er bijna tot de eeuwwisseling voldoende planologische ruimte aan bestaande wegen. Om het "achterland" direct of op langere termijn ook te kunnen benutten, moet daarmee bij de oprichting van nieuwe bedrijven langs bestaande wegen rekening worden gehouden. Wordt ook het "achterland" gebruikt voor nieuwvestiging, dan zou er bij een jaarlijkse groei van het eerdergenoemde aantal bedrijven de eerstkomende vijftien jaar voldoende planologische ruimte zijn voor nieuwvestigingen. Dit wil niet zeggen dat het gebied dan vol glas staat. Bij de berekening is immers uitgegaan van ruime kavels om toekomstige ruimteproblemen te voorkomen. Kleine oppervlakten (onder de twee ha) zijn in de berekeningen niet opgenomen. Ook bestaande bedrijven moeten uitbreidingsruimte behouden.

Of de berekende oppervlakten ook inderdaad beschikbaar komen, hangt af van de bereidheid van de eigenaren (meestal agrariërs) hun grond te verkopen.

Op grond waarvan kozen de tuinders uit Sloten voor hun nieuwe bedrijfsplaats?

Voor de realisatie van de woningbouwlocatie Sloten zijn de tuinders in dit gebied rond 1986 door de gemeente Amsterdam uitgekocht. Van de totale groep tuinders, ongeveer 70, hebben er 32 het bedrijf op een andere plek voortgezet. Achttien van hen zijn gevestigd in de regio Aalsmeer. De overige veertien tuinders zijn in andere delen van het land neergestreken. Een relatief grote groep (9) heeft zich als eerste gevestigd in "Buitenvaart", een glastuinbouwvestiging in de gemeente Almere.

De keuze voor een vestigingsplaats in de regio Aalsmeer is vooral gebaseerd op sociale factoren. De belangrijkste daarvan zijn "afstand tot oude woonplaats" en "woonomgeving/woonklimaat". Op de tweede plek staat de categorie centrumfactoren op korte afstand gevolgd door de produktie-omstandigheden. De betekenis van de eerste categorie kan voor het overgrote deel worden toegeschreven aan de factor "bereikbaarheid van de veiling". Ingedeeld naar de afzonderlijke factoren is dit aspect het meeste gewicht toegekend voor de locatiekeuze in de regio Aalsmeer.

Binnen de groep tuinders uit Sloten die gevestigd is in de regio Aalsmeer kan een aantal oudere tuinders worden onderscheiden. Ze zochten een vestigingsplaats op geringe afstand van de oude woonplaats. Binnen deze randvoorwaarde was de keuze van de locatie hoofdzakelijk gebaseerd op de factoren "bodemgesteldheid" en "grondprijs". De bereikbaarheid van de veiling telde voor hen veel minder zwaar.

Voor de tuinders die zijn gevestigd buiten de regio Aalsmeer wogen de produktie-omstandigheden het zwaarst bij het vestigingsbesluit. Vooral de bodemgesteldheid speelde daarbij een belangrijke rol. De constatering van Rodewijk (1988) dat "... de bodem voor de Nederlandse glastuinbouw geen locatiefactor van importantie meer is", gaat dus voor deze tuinders niet op. Dit ligt ook voor de hand, omdat zij nog steeds telen in de grond. Maar al zou de grond als teeltmedium worden uitgeschakeld, dan blijft de bodem van betekenis. Bij voldoende draagkracht van de grond is onderheien van kassen niet nodig, zodat de bouwkosten niet onnodig stijgen (Post, Van der Ploeg e.a., 1987). Ook gunstige kavelafmetingen, hetgeen vooral neerkomt op een voldoende brede kavel, blijven een vereiste. Dit gaat vaak samen met de betere gronden. Verder blijft een investering in goede gronden zijn waarde behouden door de grote alternatieve toepassingsmogelijkheden.

Andere belangrijke factoren voor de elders woonachtige tuinders zijn de breedte van de kavel en de grondprijs. In vergelijking met een gangbare grondprijs in de regio Aalsmeer van 20 à 25 gulden per vierkante meter, betaalden deze tuinders ongeveer de helft.

De grotere afstand tot de veiling (VBA) levert geen problemen op door het vervoer uit te besteden (collectief vervoer). De afstand tot de oude woonplaats (en de veiling) is voor de in Almere gevestigde tuinders niet bezwaarlijk. Door de goede verbindingen kost het overbruggen van ongeveer 50 km relatief weinig tijd.

De op grotere afstand gevestigde tuinders kozen veelal voor een locatie waarmee ze al bekend waren door de contacten met eerder weggetrokken tuinders. Soms zijn dat bloed- of aanverwanten.

De voorkeur van de tuinders in Almere ging in eerste instantie uit naar een bedrijfsplaats in Aalsmeer. Toen Almere zich aanbood, verkeerden deze tuinders al een tijd lang in onzekerheid over de doorgang van de projectvestiging in de Schinkelpolder. Allengs bleek vestiging in Almere steeds meer voordelen te bieden. Daarbij was de afstand tot de oude woonplaats niet al te groot. Het bezwaar dat er nog geen enkel bedrijf aanwezig was in het voor de tuinders bestemde gebied "Buitenvaart" werd overwonnen door gezamenlijk deze stap te zetten.

Waarom kozen tuinders de regio Aalsmeer als vestigingsplaats?

In de periode van 1983 tot het midden van 1989 zijn er in de regio Aalsmeer 50 nieuwe bedrijven opgericht. Hiervan zijn er 16 gesticht door tuinders uit Sloten en 31 door tuinders uit de regio of een aangrenzende gemeente. Slechts drie tuinders wisselden van bedrijf over een grotere afstand. Van de nieuwe bedrijven zijn er vier gesticht door tuinders die voorheen geen zelfstandig tuinder waren. Negen bedrijven fungeren als filiaalbedrijf.

De produktie-omstandigheden waren veruit het belangrijkste bij de locatiekeuze. Het gaat hierbij om de bodemgesteldheid, de

breedte en de grootte van de kavel. Voorop staat dat het bedrijf in technisch opzicht optimaal kan functioneren. Ongunstige bedrijfsomstandigheden zijn dan ook vaak de reden geweest om van bedrijf te wisselen. Voorbeelden daarvan zijn de ongunstige lengte-breedte verhouding van de kavel en/of het gebrek aan uitbreidingsruimte. Op de betekenis van de bodemgesteldheid is al ingegaan.

Op een tweede positie staan de centrumfactoren, op geringe afstand gevolgd door de sociale factoren. De centrumfactoren komen in feite alleen maar neer op "bereikbaarheid van de veiling". Deze factor is van alle afzonderlijke factoren het meeste gewicht toegekend. In de categorie centrumfactoren is verder nog enig belang gehecht aan de aanwezigheid van toeleveringsbedrijven. Handelskwekers moeten goed bereikbaar zijn voor hun klanten, hetgeen vestiging in een centrum vereist, dichtbij de veiling en andere bedrijven. Andere aspecten, zoals aanwezigheid van studieclubs, die gerangschikt kunnen worden onder centrumfactoren speelden vrijwel geen rol in de locatiekeuze. De voordelen die verbonden zijn aan de vestiging in een glastuinbouwcentrum (centrumfunctie), waar in vele publikaties op in is gegaan, weerspiegelen zich dus maar ten dele in de doorslaggevende factoren voor de keuze van de vestigingsplaats.

Voor de stichting van een filiaalbedrijf is de afstand tot het moederbedrijf de belangrijkste factor.

In afwijking van de overige nieuwvestigers, zijn voor de tuinders uit Sloten de sociale factoren het belangrijkste voor de keuze van een bedrijfsplaats in de regio Aalsmeer.

Hebben de motieven betrekking op factoren die door de overheid zijn te beïnvloeden?

Uitgangspunt voor de beantwoording van deze vraag is dat de overheid het van belang acht dat in de nabije omgeving van Aalsmeer een modern produktiegebied aanwezig blijft.

De categorie produktie-omstandigheden, zoals bodemgesteldheid, breedte en grootte van de kavel, is het belangrijkste bij de keuze van de bedrijfsplaats. Op het terrein van de produktie-omstandigheden liggen weinig directe taken voor de overheid. Het betekent het beschikbaar stellen van de gebieden met de juiste gronden of gebieden die vrij eenvoudig zijn aan te passen aan de eisen die de glastuinbouw stelt. Toeneming van de substraatteelt houdt in dat de vruchtbaarheid van de bodem als locatiefactor aan betekenis inboet. De draagkracht en een gunstige kavelvorm blijven echter belangrijk, zodat via deze weg de bodem een rol zal blijven spelen in de locatiekeuze.

De tuinders kennen van de afzonderlijke factoren het meeste gewicht toe aan de bereikbaarheid van de veiling. Dit betekent dat er vooral in de buurt van de veiling grond beschikbaar zou moeten zijn voor de glastuinbouw. De planologische ruimte die gereserveerd is in de regio Aalsmeer ligt nu in de directe omgeving

van de veiling. In dit gebied botst het belang van de tuinbouw echter vaak met andere belangen. De afstand tot de veiling kan in betekenis afnemen wanneer de groei van het collectief vervoer doorzet. Voorgaande houdt in dat de noodzaak en de wenselijkheid om in de directe omgeving van de veiling gronden te reserveren voor de glastuinbouw kunnen afnemen.

In de categorie sociale factoren oefenen de "afstand tot oude woonplaats" en "woon omgeving/woonklimaat" grote invloed uit op de locatiekeuze. Veelal is de afstand waarover nieuwvestiging mag plaatsvinden gebonden aan een bepaalde grens. Deze afstand (tot de oude woonplaats) geldt dan als een randvoorwaarde. Op grond van de sociale factoren kan gepleit worden voor ruimte-reservering in de nabije omgeving van het centrum en dus van de oude woonplaats.

De grondprijs kan een reden zijn te zoeken naar een vestigingsplaats buiten de regio Aalsmeer. De beschikbaarheid van grond hangt nauw samen met de grondprijs. Voldoende ruimte reserveren voor de glastuinbouw zou kunnen leiden tot een ruimer aanbod tegen een lagere prijs. Of dat werkelijk zal gebeuren in dit gebied is zeer twijfelachtig. Echte prijsaanpassingen vragen om een krachtig optreden van de overheid op de grondmarkt. Een idee dat weinigen zal aanspreken. Ook de tuinders vinden dit niet nodig. Zij zien over het algemeen wel mogelijkheden om aan grond te komen. De overheid moet in hun ogen de voorwaarden scheppen voor het snel kunnen realiseren van nieuwvestigingen. Dit betekent bijvoorbeeld zorgen voor het verbeteren/aanleggen van infrastructuur. Maar misschien wel de belangrijkste opdracht voor de overheden is te zorgen voor duidelijkheid en een snelle afhandeling van aanvragen voor vergunningen. Een tuinder is meer geholpen met het antwoord "nee" dan met "ja, maar". In het eerste geval kan hij zijn tijd en energie steken in het zoeken naar een andere vestigingsplaats. Onzekerheid over het doorgaan van projecten heeft een aantal tuinders doen besluiten uit te zien naar een andere vestigingsplaats. Om de continuïteit van zijn bedrijf te waarborgen, moet de tuinder snel elders kunnen starten. Dit is natuurlijk vooral het geval als het gaat om uitkoop van bedrijven. Duidelijkheid kunnen de overheden alleen scheppen als ze het onderling eens zijn over wat wel en niet mogelijk is. Een mooie, maar wellicht utopische gedachte. Maar is het zinvol dat een gemeente een gebied bestemd voor de glastuinbouw als bij voorbaat vaststaat dat de provincie dat niet kan accepteren?

Om de planologisch beschikbare ruimte zo efficiënt mogelijk te benutten, is projectvestiging de aangewezen weg. Taak van de overheid is het scheppen van de randvoorwaarden, zoals de aanleg van infrastructuur en het verzorgen van de vergunningen.

Aankoop van grond en de verdere inrichting kunnen wellicht beter overgelaten worden aan een projectontwikkelaar, of aan de tuinders zelf. De overheid zou tuinders kunnen stimuleren om samen een project op te zetten.

Literatuur

Cardol, G.

"Locatie van glastuinbouw op drempel van nieuw tijdperk?"
In: Landbouwkundig Tijdschrift 95 (1983) 5; p. 22-26

Gemeente Almere

Almerebuitenvaart

Almere, Directie Grondbedrijf van de gemeente Almere, z.j.

Post J.H., J. Breedveld, B. van der Ploeg, D. Strijker en
J.J. de Vlieger

Agribusinesscomplexen in Nederland

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1987

Onderzoekverslag 32

Provincie Noord-Holland

Streekplan Amsterdam-Noordzeekanaalgebied

Haarlem, provinciaal bestuur van Noord-Holland, 1987

Rodewijk, R.

Locatiedynamiek in de Nederlandse glastuinbouw; een verkenning
van de structuur van en de ontwikkelingen in de Nederlandse glas-
tuinbouw met betrekking tot diens locatie

Amsterdam, Economisch-Geografisch Instituut, 1988

Geling, U. en J.P. Groot

De vrije tuinbouwvestiging op nieuwe gronden in het Westland en
De Kring

Wageningen, Landbouwhogeschool, 1962

Bulletin nr. 23

Verhaegh, A.P.

"Concentratie van produktie een steeds grotere noodzaak"

In: Bedrijfsontwikkeling 18 (1987) 5; p. 154-157

Bijlage vestigingsfactoren

Productie-middelen

Beschikbaarheid grond voor uitbreiding
Grondprijs
Beschikbaarheid vakbekwame arbeidskrachten
Financieringsmogelijkheden
Mogelijkheid om later te betalen
Mogelijkheid om grond te reserveren
Aanlegkosten nutsvoorzieningen

Productie-omstandigheden

Grootte van de kavel
Breedte van de kavel
Kwaliteit/kwantiteit gietwater
Bodemgesteldheid
Externe ontsluiting

Institutionele factoren

Vergunningenbeleid gemeente
Snelheid verlenen vergunningen door gemeente
Vergunningenbeleid provincie
Snelheid verlenen vergunningen door provincie

Centrumfactoren

Bereikbaarheid van de veiling
Faciliteiten veiling
Prijzen veiling
Aanwezigheid:
- toeleveringsbedrijven
- voorlichting
- onderwijs/cursus
- proefstation
- studieclub
- tuinders met dezelfde teelten

Sociale factoren

Afstand tot oude woonplaats
Aanwezigheid voorzieningen op gebied van onderwijs/sport/cultuur etc.
Kerkelijk klimaat
Woonomgeving/woonklimaat
Aanwezigheid collega's uit gebied van herkomst
Mentaliteit

Overig

Afstand tot andere vestiging(en)